

PEDRO KRUSTEN

Glädida-
ömtlik
tee

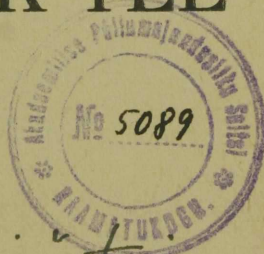
NOOR-EESTI

HÄDAOHTLIK TEE

0/935
PEDRO KRUSTEN

HÄDAOHTLIK TEE

NOVELLID

V. 2. Taluperenaise tõue

tutvumiseks ja arvustamiseks.

Noor-Eesti Kirjastus.

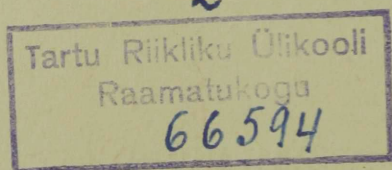
24501

O.-Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“ TARTUS

1 9 3 7

Korrektor Theodor Melso.

2

A-10394

„Külvaja“ trükk, Rataskaevu 6, Tallinnas, 1937.

HÄDAOHTLIK TEE

Ajakiri „Tahperenaine.”
1

Ott norskab ägedasti ja jääb siis järsku vait, nagu kuulatama uudishimulikult, kuidas vaikne tuba reageerib tema karjuvale unele. Tõepoolest, mehe silmad ongi nüüd avali. (Norskamine oli läinud nii valjuks, et ta oli äratanud enese ise unest.) Nüüd ta kuulatab, kas mõisa pereõuelt kostab veel samme, kas on kuskil rääkimist, kas uksest käimist. Või on aeg nii kaugel, et juba magatakse.

Väljas on pimedik, õuel näib olevat öörahu. Ega siis muud kui püksid jalga, mõtleb Ott, tõustes nagisevast voodist. Samal ajal kõrval-asetsevas karjase-toas hakkab seinakell pika eelkahinaga tegema lööki. Ott peatub, püksivärvlid peos, loeb: üks, kaks... Kell lööb kaksteist kõminat. Nii siis südaöö, päris parajal ajal ärkasin, mõtleb mees.

Ta riietub pimedas, seab end linnasõidule. Nagu igal ööl. Tema on mõisa ollender, on võtnud selle orjuse endale. Veab end vankris edasi-tagasi, ning see ta elu ongi. Kuid täna ta asub teele meelsamini kui muidu. Täna teeme tüki läbi, mõtleb suurekasvuline, neljakümneaastane Ott.

Nüüd ta on siis riides, pintsakuväel, sall kaelas kõrvuni. Nokatsi paneb pähe, varnast võtab kollase

kangesti kragiseva vihmakuue. Siis pole muud kui astu kotta ja keera toauks lukku.

Õuel Ott peatub. Ta oli minemas vankri juurde, aga nüüd pöördub tuppa tagasi. Tõmbab tikust tuld ja vaatab. Tal on õigus, ega toal päris viisakat nägu ole. Mees märkab põrandal prahti ja peksab seda jalaga voodi alla varjule.

Tikk ta käes põleb otsa. Ott seisab põrmu aega pimedas kahevahel. Süda ei anna rahu, ta süütab seinal lambi, mille tuli on vaevaline, nagu haiglane, kollakas-punane. Voodi jääb liiga korratuna maha, nii see ei lähe. Ott võtab kastist puhta lina, laotab asemele, varjab selle alla määrdunud padja, mil pole püüri. Seda moodi. Nüüd võib teha minekut, jäägu aga tuba luku-tatuna ootama ta tagasisõitu.

Ott läheb talli taha. Hobune sööb pimedas puude all, annab endast tulijale tasase mokahäälega märku.

„Ega kedagi, hakkame aga jälle minema,“ kõneleb Ott loomaga. Nad tulevad kahekesi kompsides pere-õuele, teisi nii hilisel tunnil liikumas ei ole. Siin on hobusel aega võtta veel paar suutäit heinu, seni kuni Ott määrib vankrit. Määrimiseks küll suuremat vajadust ei ole, aga las vankergi saab natuke hellitada, tal siis ka rõõmsam oma rattaid veeretada.

Poole tunni pärast ollakse nii kaugel, et sõidetakse tasakesi öövaikuses minema. Mõisahooned magavad, nemad seda ei kuule.

Oti jalad ripuvad üle vankriääre, ta selg on vastu piimanõu. Ta võiks sedaviisi natuke tukastada, kuid õine õhk on teinud ta virgaks, ei taha. Kahel pool maanteed pimeduses laiub tuttavaid mõisapõlde. Siis jõutakse küla vahele. Kaev seisab oma kooguga pime-

duses ja peab öörahu. Talus laulab kilk. Kopliudus seisab hobune. Ta ei taha enam süüa, tukub nüüd natuke püstijalu.

Kõikjal magatakse.

Ott uurib öist taevalaotust. Kas ilm ähvardab kiskuda sajule? Peaks ta täna ikka üle olema!

Vaikse rudinaga veereb vanker. Nõnda ta on vee-
renenud palju aastaid. Tukkudes valutavate liikmetega
piimanõude vahel — nii möödub Oti elu. Muuks tal ei
ole mahti. Ajab ööüksinduses oma hobusega paar sõna
juttu — teist seltsilist tal ei ole. Laupäevaöösiti veab
vanker ta mööda mõnest teeveersest taluaidast, kus
poiss magab tüdrukuga. Neil seal on võimalus oma
noorusest rõõmu tunda. Aga Otil pole aega inimese
moodi elada. Läbipõrutatuna ja kibeda maanteetol-
muga kaetuna ta veereb poolunes mõnel pühapäeval
mööda majast, mille uks on ehitud pulmavanikutega.
Niisugused maanteeäärsed muude inimeste eluilmutused
panevad ta südame tumedalt valulema. Kahetsus tuleb
sisse norima, et sinul on jäänud see tegemata. Otil on
siis paha olla. Ta kehitab end paremini istuma, näh-
vab hobusele piitsaga ja hõikab: „Nõõ!“

Maantee ääres on pikk madal maja, müürid valen-
davad. Vanad jämedad lasipuud. Hobused on need
suure igavusega peaaegu läbi närinud. Magavast hoo-
nest kostab noore kuke laulu. Harilikult öine linna-
sõitja peatab siin looma, kuulatab, kas vaikivas pime-
duses kajab vankri mürinat, kas on järelesõitjat, kel-
lega koos oleks julgem liikuda läbi hädaohtliku koha.
Ees on Suurekivi mets, see on kole sellepärast, et siin
on tapetud teelisi. Kuid Otil ei ole siin hirmu. Tema
tukub oma vankri vahel, ega ollendri kallale keegi

tule. Linnasõidul pole temalt midagi võtta. Tagasi ta jõuab päevavalgel. Ta on sõitnud palju aastaid, kuid keegi pole teda kimbutanud. Ehk pole seda söandatud sellepärast, et temal on karuramm, ega temast jagu saada.

Nüüd veereb vanker pimeduses. Mets on kahel pool nagu must müür. Hobunegi näikse astuvat siin kartlikult, lingutab kõrvu. Otile meenub, et alles mullu sügisel siin võeti Roigu Jaagupi hing seest välja. Selle töö mehed võivad praegugi varitseda puude varjus. Nii mõteldes muutub pimedus silme ees nagu ähvardavamaks, kuid Ott siiski ei karda. Ta usaldab oma jõudu. Tema usk on, et keegi teda ei puuduta.

Kolm versta on Suurekivi metsani, siis tuleb jälle elamuid ja põlde. Jälle nagu seltsi ja avarust kergemaks hingamiseks. Kui vanker tõuseb Kadakanõmme nõlvale, siis Ott näeb linnatulukesi. Edasisõidul neid pole enam näha, noor haavik tuleb ette.

Hommikpimeduses Ott jõuab sinna, kus maantee ääres paistab esimene agulilatern. Väike petroollamp hädaldab pimeduses, ei suuda valgustada. Ott peatab hobuse, tuleb vankrilt maha. Ta kohendab oma riideid ja läheb tänava äärde kraavikaldale, kus kasvab kobrelehti. Nendega ta puhastab oma tolmuseid saapaid. Ise mõtleb seejuures jälle: „Täna teeme tüki läbi.“

Siis ta läheb edasi mööda kõnniteed, hobune astub omapead. Vana loom, ta teab, kuidas liikuda, kus peatuda. Seisatab ühekordse maja ees, millel tohutusuured valged korstnad. Ott läheb hoovivärava kaudu ja kolistab enese kõõgi uksest sisse.

„Tere!“

„Tere jah!“ lausub linalakk. Tema on siin teenija. Tal on puhas põll ja sinised silmad. Ta on maalt, pole põline linnainimene. Ott tunneb teda juba paar aastat, nad on mõnikord üksteisele mõne sõna ütelnud. Ott on saanud siin vahel tulist kohvi.

Nüüd saab Ott nõu ja toob piima ära. Tüdruk ise ei väljugi, tal on tegemist sees. Ta usaldab mõisaolendrit, kes näib olevat õiglane.

Teised siin majas alles magavad. Ott võiks rääkida oma rääkimised köögis, kuid ta tellib tüdrukut:

„Saad sa natuke välja tulla?“

„Küll ikka.“

Nad lähevad kahekesi õue. Siin Ott ajab oma jutu.

„Seesamane, mis ma tahtsin ütelda — ma viiks su täna ää, kui sa minu mõttega nõus oled, et mulle tulla.“

Varemalt neil pole säärast juttu olnud. Tüdruk vaikib põrmu aega, siis ütleb tõsiselt:

„Ma oska selle peale midagi kosta.“

„Ega sest ole,“ lausub Ott, „ma tulen pärast läbi, seks ajaks saad nagu selguse kätte.“

Sõidab oma piimakoormaga edasi.

Tagasi ta jõuab mitme tunni pärast päevavalgel. Linalakk istub kõnnitee ääres oma kastil. Tõuseb sealt vankri lähenedes, jääb ootama püsti. Ott peatab hobuse ja ütleb rõõmsalt:

„Seal sa kükitadki!“

„See su oma tahtmine oli,“ vastab tüdruk, püsites paigal.

Kahekesi nad peavad aru, kuidas mahutada kast vankrisse. Ruumi on nii vähe, et linalakal tuleb istuda kasti otsa, Ott aga sõuab jalgsi.

Tee möödub suurelt jaolt vaikides, juttu sigib harva. Jõudes agulimajade vahelt välja, vaatab Ott taevaalaotust ja rõõmutseb:

„Tuline õnn, et ta täna sadama ei hakanud. Ööse kiskus küll kord kangesti vihma moodi.“

Tüdruk ei lausu praegu midagi. Kui tükk maad on edasi sõidetud, siis alustab juttu temagi:

„Kuda su nimi ka on?“

„Ott.“

Seejuures Ott silmitseb rattarumme. Pole teistel viga midagi, hästi määritud, läheb kodu poole, nii et nahiseb.

„Ju sul liignimi ka on?“

„Marnikas.“

Siis pole jälle kuulda muud kui vankri rudinat, hobuse astumist, vahel sekka puristamist. Varsti jõutakse Kadakanõmmele, sealt läheb allamäge. Hobune hakkab jooksuma, Ott ei püüa teda pidada, vaid virutab sibada kõrval, ohjad peos. Tüdruk vankril naeratab: jooksi ei lähe Oti käes kuigi libedasti, ta suur kogu on kohmetu, koivad kanged.

Kui hobune hakkab astuma jälle sammu, ütleb tüdruk:

„Sa minu nime ei teagi.“

„Kust mina seda tean.“

Jälle liigutakse edasi vaikides. Eemalt hakkab paistma Suurekivi mets — sinine viir.

„Minu nimi on Tiiu Paju.“

„Aa-hah.“

Ott on ametis käimisega. Kodule lähenedes ta tunneb rõõmu mõttest: küll on ikka hea, et ma märkasin puhta lina asemele panna!

Mõisa jõudes ta rakendab hobuse lahti, viib sööma. Tiiu seisab seni vankri juures, ei oska minna kuhugi. Kui Ott tuleb tagasi, siis nad lähevad tuppä. Varsti näevad mõisanaised õuelt, kuis valge peaga tüdruk liigineb ollendritoas aknale, koristab alumiste ruutude varjuks visatud ajalehepaberi, mis kolletanud. Siis istub aknalauale ja ajab valged eesriided nööri. See tehtud, ta veab kardinad aknale ette. Ott heidab nüüd magama. Noorikuga.

Ollendritoa aknal liigub õhtust päikesevalgust segi vana kastani lehevarjudega.

2

Nõnda sattus Tiiu mõisa.

Ott tõi seapõrsa, see on noorikule suureks asjaks. Kahekesi nad ajavad vahel pikad jutud, siis kui Ott viibib linnas. Lauda lõhn meeldib Tiiule, meenutab talle lapsepõlve ja kodu. Vaevalt ta nüüd enam jalaga sinna saab, oma koduvalda. Aga olgu peale, küll kodunetakse siingi, siis seegi õu tuleb omasena silme ette. Nii mõtleb Tiiu.

Kui põrsas on söönud, sügab Tiiu ta roosakat selga. Sügab tüki aega. See meeldib väikesele, ta seisab mõnulduses ees, jalad harkis, rõhib tasakesi tänada.

Pärast toimetab Tiiu toas. Siis ta läheb mööda maanteed hobustekoplini. Istub kiviaiale ja ootab. Aeg-

ajalt hakkab kostma sõidumürinaid. Enne mürinat, varjatult, siis kerkib põlluseljandiku tagant maanteele hobune. Kas nüüd sõidab Ott?

Kui sõidab, läheb Tiiu naeratama. Heameele pä-rast. Mitte selleks, et Otile lahket nägu teha. Ott sa-geli ei näegi seda, vankri kohale jõudes ta magab. Tal on raske elu, igamees niisugusele vintsutusele vastu ei peaks.

Talvel ootab Tiiu toas.

Aga nüüd on kevad. Tiiu on juba kolmveerand aastat abielus. Tuba on täis õhtust hämarust. Tiiu lebab mehe kõrval asemel, ta sooja ihu ümber ei ole muud kui kerge särk. Ta ei maga. Ta vaatab Otile ja mõtleb: „Nii kui heitis, nii kohe jäi. Suur ja tugev, aga koju jõudes on päris otsas.“

Väljast kostab laulu. Pereõuel mängitakse ring-mängu, täna on laupäev. Kas sellepärast Tiiu ei saagi magada? Laul paneb ta igatsema, teeb uudishimuli-kuks. Ta astub ettevaatlikult üle mehe, kleiti ta ei hakka selga ajama, läheb niisama aknale, peaaegu alasti. Piilub kardinate vahelt. Vaatab teiste hullamist.

Aken valgustab ta nägu. Tal on kumer laup, hele-dad juuksed soetud siledalt üle pea, kukla taha kerra. Nüüd tuleb silmade sinasse muhelusläige — nad aja-vad ta naerma, seal õuel. Seal on lõbus, Tiiugi viibiks teiste seas. Kuid tema jaoks ei ole enam neid aegu. Seda ta tajub praegu esmakordselt. Tema on mehe-naine. On saanud oma jao kätte, olgu nüüd rahul. Tiiu ei olegi nurisenud. Aga tänasel kevadeõhtul selgub talle elutõdesid teravalt. Õigus, tema jagu on käes. Aga kui oleks käes, miks siis see igatsus? Miks kisub teda

teiste hulka, miks on kangesti kahju, et tema tantsu-aeg on möödas?

Õhtu kulub, mängijad lähevad magama.

Tiiu on ikka veel aknal. Nüüd ta ringutab oma jahtunud ihu, rebib sitskleidi ülle. Siis äratab Oti, on aeg minna teele.

Kahekesi nad astuvad õue. Tall lehkab hobusesõnniku haisu igapäevaselt. Talli taga õitseb vana toomingas, levitades lõhnu kevadiselt.

Kui vanker läheb veerema, soovib Tiiu head teed. Seisab siis tüki aega paigal ja vaatab järele. Vaatab veel ka siis, kui vankrit polegi enam näha. Ta seisab niisama. Metsas on hakanud kukkuma õine kägu, väljas on ilus olla.

Tal ei ole und ka siis, kui ta on otsaga toas. Aga öösel pole ülal midagi teha, ta läheb asemele pikali. Seal lebades ta hakkab kuulma õuest vaikset simli häält. Ta teab, et see on Mart, aedniku tööpoiss, kes elab temaga ühe koja peal. Mart ei näe ka magada! Tulnud trepile, sõrmitseb oma pilli mahedalt, nagu salaja, et mitte segada öörahu.

Tiiu tõuseb, päästab akna haagist, et paremini kuulda. Ise hoidub kardina varju. Kas Mardil ei ole ka, kelle juurde laupäevaõhtul minna, kellega aega viita?

Äkki pillilugu vaikib. Mart tõuseb ja kõnnib aknast mööda. Milleks? Tiiu tõmbub toa sisemusse peitvalt, mõeldes: kas ta märkas, et ma kuulan? Tal on häbi, nagu oleks ta teinud midagi rumalat.

Sammud tulevad tagasi, õuest kotta. Tulgu. Tiiu üks on lukus. Ta ise seisab oma voodi juures põksuva

südamega. Aedniku tööpoisi uks käib, Mart läheb magama.

Kui ollender järgmisel õhtul seab end sõidule, on Mart veel ülal. Mis tööinimene kolagu nii hilja ringi? Mis mure tal on aidata tõsta piimanõusid? Ott saab sellega hakkama isegi!

Tiiu läheb täna tuppä siis, kui hobune pole veel aiste vahel. Istudes akna all ta kuuleb, millal vanker hakkab mürinal minema. Saab näha, kas Mart jääb nüüd veel öövahti mängima?

Ei jää, tuleb üle õue, läheb tuppä. Veidi aja pärast käib uks uuesti. Siis hakkab kostma tasast simli-mängu. Seda poiss pole tööpäevaõhtuil kunagi teinud.

Tiiu tunneb, kuis ta palged lähevad tuliselt õhetama. Siis Mart ikkagi märkas eile, et ma teda piilusin, ta mängu kuulasin; kes teab, mis ta minust õige arvab, mõtleb Tiiu. Tal on häbi. Täna ta akent ei ava. Simmeldagu Mart kas või öö läbi.

Järgmistel õhtutel pole Marti kuulda ega näha. Poiss heidab magama varakult. Tiiu tunneb, et tal on igav, nagu puuduks midagi. Pärast mehe ärasõitu ta käib õue vahet mitu korda. Uks paugub ta käes. Aedniku tööpoisi toast on kuulda vaikset magamise kahinat.

Tiiu märkab, et ta on hakanud ootama laupäevaõhtuid. Miks?

Laupäeva öösel, pärast mehe ärasõitu, ta kohtab kofas Marti.

„Täna on ia soe õhtu,“ lausub poiss.

„Seda küll.“

Ja Tiiu läheb oma tuppä, ta ei hakka kofas kudrutama. Ukse paneb haaki. Jääb keset põrandat kuulata-

tama: kas Mart ei lähegi kojast ära? Mida ta seal vahib?

Ei kosta kippu ega kõppu.

Voodis olles kuuleb Tiiu selgesti: katsutakse tema toa ust. Tasa vajutatakse käeraud alla. Vaikselt lastakse üles, veendununa, et sisse ei saa.

Tiiu tõuseb istuli, ta süda peksab ärevuses. Mis see siis on? Tahetakse tema juurde. Jah, tahetakse tema juurde. On ikka inimesel julgus! Tema on ju mehenaine.

Ta on esimese hooga haavunud, valmis nutma. Kelleks teda peetakse? Raiskunud naiseks. Kuid ta viha vaibub peatselt. Ta mõistab: eks see tule sellest, et ta on öösiti alati üksi. Nagu valveta jäetud varandus, mis meelitab ligi võtjaid. Või palju ta päevalgi mehenaine saab olla. Annab rohkem vallalise plaani välja. Sageli ta on mõtelnud isegi: milleks Ott mind õieti võttis? Tal ei ole minu jaoks aega. Kosis seapõrsa pärast. Eks see hakka silma teistelegi. Mis seda Martigi nii väga süüdistada selle tänaõhtuse rumala tüki pärast.

Elu on vedanud ollendrinaise sisse. Meheleminekuuga ta kaotas tüdrukupõlve õigused tantsida ja mängida teiste hulgas. Kuid ilma ta on ka mehenaise rõõmudest. Palju seda Otti tema jaoks on! See mõni tund, mis ta kodus viibib, ta magab nagu surmaund. Tiiu pole tüdruk ega naine. On nagu vang, kes mõistetud teistest eemale, tohib vaid salamahti piiluda kardina varjust muude inimeste rõõmusid. Sellepärast Tiiu igatsebki, kuigi on mehenaine. Kuid ärgu sellepärast Mart veel mõtelgu, et teda sisse lastakse. Tiiu on Mardile tige, et tema kõrvalise inimesena saanud

haisu ninna ollendrinaise saladusest. Sellest, et ta igatseb. Vahib nagu mujale. Seda tahab Tiiu teiste eest varjata. Ei pruugi inimesed teada ka seda, et tema abielu pole suurem asi. Hakkavad mõtlema, et ta on õnnetu. Seda ta ei ole. Pole tal viga elada midagi. Kui ta vahel mõtleb oma elu üle järele, siis mitte selleks, et nuriseda, vaid et end mõista. Seda, miks teda kevadeõhtuti kisub hullama teiste sekka.

Nii mõteldes ta kuuleb: tasased sammud lähevad kojast, kaovad Mardi tupp.

Sinder, mõtleb Tiiu, käib siin erutamas, ajab une ära.

Järgmisel päeval ta märkab, et aedniku tööpoiss hoidub kõrvale. Tal on piinlik, ta vist kahetseb oma tegu. Tiiul hakkab temast kuidagi kahju. Selle tühja asja pärast ei maksa nii rõhutud olla. Ta ei ole Martile sugugi kuri. Tal on koguni väike poolehoid temale. Tiiu on meelitatud, et on keegi, kes hoolib temast, kellele ta on vist armas. See teadmine teeb ta pisut õnnelikukski. Mart on asjata mures. Tiiu tahaks teda kuidagi lohutada. Selleks ta leiab juhuse ühel päeval, minnes talli taha siduma puude külge pesunööri, et visata paar hilpu kuivama. On parajasti lõunatud, Mart magab papli all. Selili, pea juuresõlmikul, suu lahti.

Tiiu ütleb valjusti:

„Pane ometi suu kinni, süda jahtub ära!“

Ütleb lahke häälega naljatades, viha ei kann. Ärganuna tunnistab Mart teda unest punaste silmadega juhmilt. Peeaegu tigidana. Mitte sellepärast paahasena, et segati und. Vaid seepärast, et ta on ollendrinooriku silme all oma lapitud, isegi katkiste tööriie-

tega. Tal on piinlik. Niisugusena ta ei taha end temale näidata. Nüüd ta uurib oma uniste ajudega umbusklikult, mida see noorik ütles ja mida ta naerab. Kas tuli norima selle öise asja pärast, mis praegugi veel vaevab Marti? Piinab sellepärast, et ta sai pika nina. See põletab mehe enesetunnet kõrvetava häbiga. Nähes aga, et noorik tulnud juttu tegema lepitavalt lahkena, poiss tunneb kergendust. Tema pahateost ei lausuta sõnagi, pigemini pakutakse ennast nagu süüdlaseks. Tiiu ütleb:

„Oled sa nüüd küll kuri, et ma su und segasin?“

Tumedad juuksekahtlud kleepunult higisel laubal, istub Mart ikka veel kuidagi juhmina, kuid seda märkab pahvatada:

„Ega see niisama jää — küll ma sinugi und segan.“

Päeva jooksul mõtleb Tiiu korduvalt nendele sõnadele. Ta on rõõmsas tujus, ümisedes endamisi laulda. Öösel, minnes saatma Otti, ta on tõsine. Ta võiks jääda voodisse, Ott tema abi ei vaja. Kuid Tiiugi tahab olla öösel unetult jalul. Vaatab, kus saab kätt külge panna, abistada. Seisab vankri juures ja lausub:

„Kui õige mina sõidaks täna.“

Ott ei võta niisugust juttu kuuldagi. Vaata nalja: terve mees jäägu aelema koju, lasku naisterahvas öösel üksinda teele!

„Meie võiksime kordamisi sõita,“ ütleb Tiiu.

Ott upitab näkid vankriveerele ja hõikab:

„Nõõ!“

Muud ei lausu.

Tiiu jääb istuma talli taha sinisele raudkivile. Miks ta igatses täna sõitma? Kas ta tahtis kergendada mehe

töökoormat, nähes teda vaevatuna? Saagu ta ka mõni päev puhkust, siis jälle kergem orjata. Oli see kaastundest? Või ajas teda selleks naiselik arukus muu sihiga? Kodus puhkab Ott enese välja, ta tuimus kaob, ta hakkab tundma igavust. Tuleb ehk temagi siis hobustekopli juurde ootama. Igatsema oma naist. Nõnda sigib nende abiellu midagi õnne taolist, seda, mida praegu ei ole, kuid mille järele Tiiu tunneb puudust.

Või kartis ta vooruslikuna enda pärast? Tahtis sisustada oma tegevuseta elu tööga, väsitada end tuimaks, et magada pärast sõitu rahulikult? Siis ehk kaoks tema noorest naiseihust pakitsev igatsus kallistuste järele. Nii, nüüd see on öeldud avalikult välja. Tiiu kannatab. Ta on rahutu. Kuid ta ei mõtle surmata endas tundeid. Tema tahab armastust. Noore naisena ta ei loobuks sellest kuidagi. Ta oleks õnnelik ja rahulik, kui ta saaks elada oma unelmad viljaka rahulduseni abielus. Praegu ta on rahutu sellepärast, et kõik temas valgub unelema armastusest väljaspool abielu. Jaa, see on nii. Marti nähes hakkab ta süda peksma. Hääle värinaga ta reedab oma siserahutust. Ta ihu vabiseb kirest ja hirmust. Niisugune on Tiiu, ise endale ristiks ja hädaks. Ta on armunud.

Käed süles, ta istub talli taga sinisel kivil. Ei ole kuulda enam vankrimürinat, Ott on juba kaugel. Udu- sel heinamaal häälitseb rääk.

Mis ennast ikka piinata, mõtleb Tiiu. Ta läheb magama. Kojas seisatab. Kas Mardi pool on kuulda kopsatust, häält? Kas ta on kodus, veel ei maga? Tiiu tahab, et see oleks nii. Kuid ta ei kuule midagi. Tujutult ta astub oma tuppa. Nüüd ei jää üle targemat, kui poe põhku. Minnes voodi poole ta jahmub:

asemel selitab Mart. Ta päevitunud nägu läigib hämaral padjal tumedana. Poiss on puhta valge särgi väel, mustades pühapäevapükstes. Kas ta magab? Tiiu ei hakka lähemalt vaatama. Pöördub kanna pealt ringi ja jookseb välja. Jookseb kiiruga üle õue, seelikud plagisemas siledate säärte ümber. Ta peidab enese talli taha. Ei, ta poeb talli ja seisab seal varjul. Ta süda peksab sees. Tupp ta ei lähe. Toas hakkab Mart temaga kõnelema. See on kuulda karjasetuppa. Homme on kogu mõis juttu täis. Siis ta on nende silmis raiskunud naine, häbialune. Ott saab teada. Mis siis juhtub?

Tiiu ei lähe tupp. Aga kui Mart on jäänud seal magama, siis tema peab olema tallis hommikuni. Siin on põhulatter, ta võiks hädakorral pikutada, natuke tukkuda. Tiiu viskub prooviks põhkudele. See tekitab sahinat. Lamades ta ootab veidi vabiseva ihuga. Siis tõuseb rahutuna, läheb õue. Peaks siiski äratama Mardi, saaks ta toast minema. Poiss tuli muidugi teda kiusama, kuid oodates uinus. Väljas Tiiu näeb: nüüd Mart on trepil, vaatab ringi. Siis ta ikkagi ei maganud, ainult teeskles. Tiiu astub veel paar sammu, Mart märkab teda. Nüüd pöördub noorik ja läheb tagasi oma peidukohta. Kui poiss jõuab talli ukse ette, las kub Tiiu põhkudele pikali — sahiseb. Mart kuuleb ja tuleb ta juurde.

„Mine ära!“ ütleb Tiiu hädaldava sosinaga. Ütleb ja võtab kahe käega ta randmest kinni tugevasti, vaa dates üles paluvalt.

„Ära karda,“ lausub Mart, istudes naise kõrvale. Nad jäävad talli mitmeks tunniks.

Järgmisel hommikul istub Tiiu toas selle akna all, mis on vastu põhja. Akna taga kasvab metsikut rohtu, putki ja sinilihavaid nõgeseid, mis ulatuvad mehele silmini. Praegu need on hommikuses majavarjus. Eemal on pinumägi, see on päikesepaistes. Tagapool kasvab vanu vahtraid ja niinepuid. Kuid see kõik ei huvita Tiiut, kuigi ta silmad on aknal. Ta mõtleb sellele, mis oli öösel. Meenutab öisi elamusi seks, et nautida neid veel kord. Nüüd unelmas. Ta on õnnelik. Kuid rahutu. Vahel jääb kuulutama: mida kõneldakse karjasetoas? Kas mitte temast? Ei, jutt on karjase vanadest saabastest, mis nõuavad lappi. Tiiul on hea meel, et seal kõneldakse vanadest saabastest.

Minnes hiljem söögiämbriga sealauda poole, ta äkki ehmub. Lööb vasaku käe juustele: kus on peakamm? Seda ei ole. Ta paneb sööginõu maha, jätab selle üksikuna seisma, ise jookseb talli. Önn, et siin ei ole kedagi. Ärevana ta saab otsida põhulatrix. Ent kammi ei ole. Vahest tallmeister juba leidis selle? Tuntakse ära! Tiiu silmad on nutukalkel, nägu nii kohkunud, et ta ilme pole meeldiv, vaid rumal. Säärasena ta jookseb tuppa, käed valmis otsima mööda lauda, voodit, põrandat. Ta on kabuhirmus. Toas ta kõrgelekrvivitud üliagarus variseb kergendusohkel tarbetuks: kamm on laual. Kivi veereb Tiiu südamele, ta saab oma rahu tagasi. Ta läheb nüüd, võtab õuel ootava pange, viib seale süüa. Ajab notsuga natuke juttu. Tiiu on praegu, nagu ta oli ennegi.

Kui mõisakell lööb välja, kui moonakad liiguvad pärast lõunapuhkust tööde juurde tagasi, muutub Tiiu

üha rahutumaks. Ta hakkab ootama Otti. Nüüd teisiti kui varem. Ta ei lähe hobustekopli juurde. Talli nurgalt ta vaatab aeg-ajalt maanteele, vaatab nagu piiludes. Piilub salahirmuga. Ja kui näeb, et pole veel sõitmas — tal on kergem. Täna ta kardab mehe tagasiõidu hetke. Miks? Temas on ärganud süütunne. See kipub teda rõhuma. Vaistlikult otsib ta vaim õigustust, korraldab endakaitset. Ta küsib: kas mina petan teda või pettis tema mind? Lootsin, et ta armastab mind, sellepärast abiellusin. Kuid ta tõi mu koju nagu looma laadalt. Miks ta seda üldse tegi? Kartis jääda vanapoisiks, aastad hakkasid piinama. Olgu see tehtud temalgi, mida teevad muud inimesed. Muud inimesed... Teised naised saavad elus kätte oma armastuse. Mis pattu on teinud Tiiu, et tema pidi jääma ilma. Ükskõikse mehe kõrval. Muidugi pole Ott süüdi oma tuimuses. Tema elu on niisugune. Võib-olla ta on loodud sääraseks. Kuid kes siis peab tundma nüüd häbi? Muidugi mees, kelle süü pärast naine on sunnitud varastama armastust, seda armastust, mis tal on õigust elult saada. Kui Tiiu on praegu rõhutud, siis ei muust kui alandusest.

Nõnda leidis ollendrinainegi inimliku endakaitse viisi: tunned olevat end süüdi, siis süüdistada seda, kes võiks teha sulle etteheiteid. Kuid säärase mõtetega ta ei saa end siiski täiesti rahule. Ta kardab mehe saabumishetke mõeldes: kas ma oskan olla küllalt loomulik, kas ma ei reeda end kuidagi?

Nähes viimaks Otti sõitvat, ta tunneb, kuis süda hakkab sees peksma. Ta läheb joostes tupp ja istub pliidi ette, lastes tuel paista näole. Ta mõtleb: kui ma juhtun punastuma, siis häbilõõsk ei paista juba niigi

punetavast näost välja. Kuid siingi ta on oma häbi-
ähmis asjatult agar: Ott ei uuri ta ilmet. Tiiu nagu ei
tunnegi täna oma meest — tuima.

Ott sööb, vahtides enda ette supikaussi. Ta ei vaiki
umbvihasena, ta on lihtsalt väsinud. Pärast sööki ta
kõneleb paar sõna rahulikku juttu. Hirmupinge ja
süütunde surve all olev naine heldib mehe rahulikust
käitumisest. Praegu ta ei vääri seda. Temasse tuleb
kaastunnet ja nagu kahetsust. Ott haigutab, heidab
magama — ta pole kuri. Tema norsates istub Tiiu
akna all ja nutab. Nutab liigutatuna. Ta ei mõtelnud
täna heita mehe kõrvale. Kuid nüüd ta lükkab põlle-
nurgaga üle punaste silmade ja poeb siiski Oti selja
taha. Surub oma põse vastu ta kukalt, ajab käe ta
ümber. Seda puhta ja siira tänutundega, et Ott on
temale, eksinule, hea. Mehe loomupärane tuimus, äsja
veel taunitud, on muutunud naise silmis vooruseks,
headuseks.

Õhtul, kui Ott seab end sõidule, tunneb Tiiu end
nagu tulistel sütel: Mart ajab enese välja, abistab Otti,
kõneleb vihmapuudusest. Poiss peaks istuma toas,
mõtleb Tiiu. Kui vanker veereb minema, hakkab
ollendrinaine vabisema. Ta jäetakse jälle üksikuna öö
ja armastuse kätte.

Läheb suvepäevi. Aegamööda hakkab Tiiule aval-
duma märke, et inimestel on tema saladusest hais
ninas. Vaistlikult ta tunneb, et temale vaadatakse ime-
likult. Ühel laupäevaõhtul ta kohtab talli ees kubjast,
kes ütleb talle: „Mart läks pilliga metsa.“ Tiiu ei oska
vastata midagi. Kuid nende sõnadega pistetakse ta
süda valutama. Mis on temal asja Mardiga, olgu poiss,
kus tahab. Milleks kubjas ütles seda? Teavad, kõik on

teada, mõtleb Tiiu hirmunult. Ning ta hakkab uurima Otti. Vahest on jutud kandunud temagi kõrvu? Ühel päeval ta lebab mehega asemel kinnisilmi. Tal ei ole und. Ta usub, et mees magab. Kuid vaadates ta kohkub: mehe üks silm on avatud, — teine on vastu patja kinni. On avatud, uurib teda salaja, vaatab nii karmilt, et Tiiu peaaegu karjatab. Hirmununa ta sulleb oma laud, tundes, kuis kogu ihu läheb tuliseks, higinõksiks. Mehe vaade oli säärane, mis lõi luusse ja lihasse. Tal on kõik teada, mõtleb Tiiu. Seda pole varemalt olnud, et ta aeleks asemel unetult. Ta kavatses praegu midagi kurja, ehk mõtleb mind tappa, liialdab Tiiu oma halva südametunnistusega. Ta ei suuda taluda kinnisilmi-olekut, kuid avasilmi ta ei kannataks mehe pilku. Ta tõuseb asemelt põgenedes, läheb, kolistab kopsikuga, nagu oleks janu ajanud ta üles.

Õhtusel ärasõidul ta märkab, et mees on poisile tige. Mart ei tee midagi, tuleb ainult ninapidi juurde. Ott kukub kiruma, mitte naljatavana, vaid salavimmselt plahvatavana:

„Inime, näe magada! Vead ennast ööse ringi nagu paha vaim!“

Tiiu järeldab sellest, et Otil on kõik teada. Teab, kuid jääb kinniseks, ei avalda temale midagi. Poole sõnagagi ei anna märku. Nii see ei lähe, mõtleb naine, tuleb teha lõpp. Ta ei julge enam. Ta ütleb seda ka Mardile. Siis, kui Ott on ära sõitnud. Poiss läheb siiski lootvalt talli. Kuid Tiiu jääb täna endale kindlaks, ta sammub tupp. Istub voodile. Mis ta veel ootab? Heidab seeliku ült — täna ei ole enam õue minekut! Seisab särigi väel aseme ees, kuuleb äkki lähenevaid

samme. Uks avatakse toa pimedikku. Tiiu ütleb tulijale kaebliku sosinaga:

„Mis sa seia otsisid!“

Ütleb nii ja läheb vastu, et manitseda Mardile aru pähe. Manitsussõnad aga jäävad ütlemata — toas on Ott. Ta on unustanud oma piibu koju. Jätnud hobuse rehe juurde teekäänule, tulnud tagasi jalgsi. Nuhib toas ja lahkub tummalt.

Tiiu on täis hirmu. Kas Ott taipas, et see polnud temale, oli öeldud kellelegi teisele — „Mis sa seia otsisid!“? Pidi taipama. Mehe kõrvale see oli naist paljastav ja reetev lause. Ott pidi saama aru, et tema äraolekul naisel on tegemist teisega. Kukkusin sisse! mõtleb Tiiu kohmetuna. Ta kahtleb, kas Ott unustas piibu. Vist tuli tagasi muu sihiga. Mis oleks juhtunud siis, kui Tiiu poleks olnud toas, oleks viibinud mujal? See mõte võtab ta külmaks. Ta tunneb hädaohtu nii lähedal, et kainestub ja töötab end parandada. Ta ei oska enam leida oma teole õigustust, tunneb end süüdlasena. Mõisainimeste pilkude all teda valdab segane rahutus. Ta on umbusklik. Kardab sõrmega näitamist.

Järgmisel hommikul ta läheb külapoodi. Tagasiteel ta kohtab Marti, kes tuleb koplust, vedades hobust päitseid pidi järel. Täna ta ratsa ei sõida.

„Kust nüüd nõnna vara?“ pärrib poiss.

„Ikka poest,“ ütleb Tiiu tõsiselt. Mitte tigidana, pigem rõhutuna. Naeratust ta näol ei ole.

„Nunäh, eks kange kombu imu tuld peale,“ naljatab Mart.

„Tuld kedagi. Tahtsin pearätikut osta.“

„Aga põld?“

„Nisukest põld, mis tahtsin.“

„Misukest?“

„Valget, siniste õitega.“

Mõisaõuel lahku minnes ütleb Mart:

„Ää nisukest änam taga aja — selle mina toon sulle.“

Tänini Tiiu ei kandnud pearätikut. Tal on heledad juuksed, säärasead siledad ja siidised, silmale rõõmuks. Tiiu on oma juuste ilust teadlik. Aga nüüd ta himustab pearätti. Miks? Kas selleks, et varjata mõisanaiste eest oma silmi? Kas selleks valget, selleks siniste õitega, et soetada näole nagu süütumat jume?

Ühel päeval Mardil on luba käes, ta läheb linna. Tal on sinna asja. Hilisõhtul viksib trepil saapaid, mustad uued riided üll. Käib ärevana mitu korda kae-
vul joomas, varustab end teele. Mõtleb minna koos ollendriga, seltsim sammuda, vahel saab riputada jalad vankri veerele puhkama. Praegu aga on vara, ollender vist magab veel. Käed selja taga, kõnnib Mart seni õuel, vilistab. Tal ei ole rahu.

Kui nad hiljem lähevad kahekesi liikvele, jääb Tiiu talli nurga äärde saatjana vaatama. Tal on salajane rõõm näha neid kahekesi. Ühine tee võib neid üksteisele lähendada, võtta Oti hingest selle vimma Mardi suhtes, mida Tiiu arvab seal pesitsevat. Kui nad on üksteisega sõbralikud, siis Tiiu ei ole nii rahutu, tal on kergem olla. Siis oleks nagu kõik jälle hea.

4

Tiiu läheb mööda maanteed, kõnnib hobustekoplini. Istub kiviaiale ootama. Nagu endistel aegadel. Ootamine kipub igavaks — kas ta tuli nii vara? Ajaviiteks

ta hüppab koplisse, vaatab veetünni, mis on vanadusest must, lai nagu kaev. Vaatab, kui palju vett sees on. Tünni ümbrus on tallatud, kõva ja auklik. Eemal kasvab kasteheina. Tiiu korjab kimbu, hakkab sopsutama sellega vastu kiviaeda. Niisama. Siis kõrvad kuuluvad mürinat, süda ütleb, et nüüd sõidavad. Tiiu tõuseb aiale püsti, et paremini näha. See on meie hobune, tunneb ta, muutudes rõõmsaks. Tal on täna kerge, ta ei pruugi mehe ees häbeneda, möödunud ööl ei juhtunud midagi halba. Tal on puhas ja õnnelik tunne. Kuid ta tuju langeb vankri lähenedes. Seal istub ainult Ott, Marti ei ole. Ta oli lootnud, et nad saabuvad koju, nagu lahkusidki — kahekesi. Nüüd ta on pettunud. Ja murelik. Kuhu jäi Mart?

Ott istub vankris kumaras endaehte, ta ei näe ootajat. Ta nägu on tolmust must, silmaääred tuulest punased. Kui Tiiu astub vankri kõrvale, sunnib Ott hobust ohjatõmbega kiiremale käigule, ajab suuga:

„Nõõ!“

„Said ka koju,“ ütleb Tiiu. Tal on kange soov küsida, mis toimingud pidasid Mardi kinni, kuid ta ei julge pärida. Ott ise ka ei hinga teisest sõnagi. Kodus Tiiu siiski sõandab teha ääri-veeri juttu, ütelda ükskõikselt ja hooletult:

„Va Mardi jätsid linna.“

Ott ei vasta. Võtab vana palitu, läheb talli taha. Tiiu jälgib teda salaja, vaatab huviga: kuhu nüüd? Mees laotab palitu rohule, heidab saare alla magama. Selles pole midagi imelikku, kuid seda ta pole varemalt teinud. Toas on soe, kuid südasuvel oli soojem. Magas ometi nii, et nägu leemendas higist. Kärbseid

puges suhu, need ta norskas välja, põnates edasi nagu masin. Nüüd tal pole enam endist head und. Tal on salavaev, mis teda närib. Teda piinab teadmine, et ma petan, mõtleb Tiiu süüdlasena. Seejuures ta ometi tunneb rõõmu avastusest, et tema on siiski mehele midagi. Ott ei olegi põhjani tuim. Naiseliku kaastundega piilub Tiiu nurga tagant oma meest, kes lamab puu all, õudselt kinnine, kannatav. Kas ta mitte ei norska? Ei, Ott liigutab, ta ei saa end mugavalt lamama.

Tiiu käib vahepeal laudas, tuleb siis jälle vaatama. Teda kisub silmitsema maanteele: Mart ehk on juba tulemas. Ta läheks meeleldi jälle rehe poole, kõnniks koplini, kas või külapoeni. Aga Ott on siinsamas, täna nagu kiuste. Või lebabki ta seal salakavalana luurates, üks silm jälle hirmutavalt avali, ise vagusi nagu laip? Tiiu tõmbub pereõuele, näpib põlle ja ei tea, mida teha.

Varsti hakkab pimenema, kuid Ott ei tule tuppa. Kuigi ta ei maga. Tiiu märkab, kuis ta paaril korral, vankrite möödasõidul, ajab kaela õieli ja vahib saare alt maanteele. Pole harjunud väljas magama, laseb end segada, mõtleb Tiiu.

Ott jääb maoldama puu alla pimedusse ka siis, kui on juba hilja, mõisarahvas heidab magama. Tiiul hakkab hirm, tal on igav, ta on nagu hüljatud. Mees hoiab temast eemale. Selles on vihast põlgust.

Südaööl tuleb Ott tuppa, sööb natukene ja sõidab ära.

Kuhu jääb Mart nõnda kauaks?

Tiiu istub talli taga sinisel raudkivil, ootab. Raske ja tüütav on oodata. Uneta olek vaevab teda, rebib

suu laiali. Öine maantee ei saada Marti koju. Kõik muud hääled on pimeduses kuulda: puhuti koera haukumist külas, öise linnu lähenevat ja siis kaugenevat tiibade vudinat, harva nähtamatu äikesepilve kauget kõminat — Mardi jala astumist ei ole.

Tiiu väsib ja läheb tuppa, inimene peab natuke ka magama.

Järgmisel hommikul kõneldakse mõisaõuel, et Mart ei ole enam elavate hulgas. Jalad kangesti laiali, seisab kutsar naiste ringis tähtsana, tema tõi selle uudise. Mart on leitud Suurekivi metsa vahelt tapetuna.

Läbi avatud akna on see Tiiule tuppa kuulda. Ta tunneb, kuidas ta jääb haigeks. Tal on raske. Ta mõistus katsub vaielda vastu: see on valejutt! Ent õuesolijate näod, nende ärevad hääled, millega arutatakse ahnelt uudist, on säärased tõsised, et nende taga tundub õnnetust. See ei lase vastu vaielda.

Tiiu istub asemel, ta jalad on nõrgad. Ta ei lähe õue, kuigi ta tahaks pärida lähemat. Ta kardab ennast reeta. Ta on oma saladuse pärast valvel. Selleks tal on kainet mõistust nüüdki. Ei, ta ei jookse nuttes õue näitama inimestele oma salaarmastust. Ta nutab oma nutud nelja seina vahel peitvalt. Pärast ta silmääred on punased, ta häbeneb seda. Ta käib külapoes ja ostab pearäti. See on kollaste õitega, ei sobi talle sugugi. Aga paremat ei ole, Tiiu ei taha enam oodata. Mart lubas tuua valge, siniste õitega, aga nüüd ei ole enam Marti. Tiiu usub, et poiss selleks linna läkski, et osta temale rätiku. Seda mõeldes ta hakkab süüdistama ennast, miks ta ei ütelnud tookord, et pole vaja, tema ei võta poisilt mingit rätikut. Nii jäänuks

õnnetus tulemata. Ühtlasi kaldub Tiiu süüdistama Ottigi, miks ta jättis Mardi linna. Sõitnuksid tagasi seltsis, olnuks kõik hea. Kuid Ott ei hoolinud teisest, pidas viha. Pidas poissi nagu vaenlaseks. Vaenlaseks... Kas viimati mitte Ott ise?

Nii mõeldes Tiiu kohkub. Tal on tunne, nagu oleks ta pääsenud ootamata suure saladuse juurde. Kellel oli nii kibe vajadus Marti maha nottida? Kellele ta siin ilmas nii väga jalus oli? Otile! Tema tegi poisile metsa vahel otsa. Tegi naisenarrija vagaseks. Küdes oma tumma ja kinnist viha, aga metsa vahel kargas teisele kiskjana kallale.

Seda mõteldes näeb Tiiu enda sisimas, kuis Ott võtab vankrist löögiriista, kopsab Mardile pähe. Aga millal ta seda tegi? Kas möödunud ööl? Mart oli hili-
nenud, juhtus tulema metsa vahel vastu. Kuid kas Mart võis jääda oma tulekuga nii hiljaks, peale südaöö? Vaevalt. Küllap Ott tegi ta vagaseks juba linnasõidul. Aga siis oleks Mart leitud juba eile. Või leitigi ta eile, mitte täna? Tiiu ei tea seda. Kui leiti eile hommikupoolikul, siis see on Oti töö kindlasti. Kahekesi nad öösel sõitsid. Teist tegijat ei saa olla. Aga kui leiti täna? Siis see pidi juhtuma Mardi tagasitulekul. Siis võis seda teha keegi muu. Võis aga olla ka nii, et tappis siiski Ott linnasõidul, laibale juhtuti aga alles täna. Asi selguks, kui Tiiu teaks, kas Mardi juures oli siniõieline valge rätik. Selguks see, kas ta sai otsaga linna. See pole võimalik, et käis linnas, kuid rätikut ei saanud. Aga võis olla nii, et ostis rätiku, kuid see rööviti. Nii Tiiu ei saa ikkagi tõde kätte. Aga kui rahakott on alles, rätikut ei ole, siis pole röövitud. Siis tappis Ott.

Tiiu tunneb, kuis mees muutub talle vastikuks peletiseks. Aga kas pole ka tema ise mehe silmis põlastusväärne abielurikkuja? Niisugune, kellega mees ei taha enam ühes voodiski magada, katsub vaevalliselt uinuda oma uned väljas puu all. Kuid kas polnud see muu põhjus, mis ajas Oti eile pikutama talli taha? Kas polnud see hingepiin ja salahirm öösel tehtud teo pärast? Kartis, et tullakse tabama, vaevles varitseda maanteekraavi kaldal, ajades vahel kokkunnult kaela õieli?

See on tema töö, mõtleb Tiiu veendunult.

Kui Ott koju saabub, tunnistab Tiiu teda teraselt. Kuid mehe nägu ei osuta sisemist ärevust. Aeglaselt liikudes ta viib hobuse sööma. Kuulnud seda, mis juhtunud Mardiga, ta jääb ükskõikseks. Algul vaikib, pärast lausub nagu enda tubliduse esiletõstmiseks:

„Nallakas: ma söidan iga päe, tule kiski kallale. Tema teeb ühe treti ja ongi valmis.“

Otil on isu, ta sööb oma hariliku normi. Või neelab ta selle automaatselt, kuigi söök keerleb tõrkudes kurgus, südame piineldes all?

Pärast söömist ta võtab vana palitu, läheb talli taha. Läheb sinna papli alla, kus pikutas Martki lõunatudidel. Ott seda ei tea, et see on olnud uneasemeks Mardilegi.

Mehe magades läheb Tiiu vankri kallale. Pöörab kätega heintes, otsib sirelikaigast. Seda, mida Ott veab kaasas endakaitseks. Kaigast, mis on kõva, nii et kõliseb, otsas juurejätk nuiana. Tiiu tahab silmitseda seda salaja, ehk märkab paljastavat verelaiku. Ajab käega mööda vankrivahet — kaigast ei ole. See kohutab Tiiut. See näitab, et Ott on süüdi. Muidu ta

poleks heitnud ära kaigast, mis seni oli talle häda-
ohtlikul teel julgustajaks. Muidugi, ta oleks võinud
teha seda ka süütult, kartes kahtlust langevat endale,
kuna tema sõitis Mardiga. Aga tal ei võinud säärast
kartust seni olla, kuna ta kuulis Mardi surmast alles
kodus. Siin ta ei jõudnud kaigast kõrvaldada. Ta pidi
teadma sellest enne kojujõudmist. Aga ta võis kuulda
teel inimestelt, viskas siis ära, kartes kahtlust lan-
gevat endale, kuigi ise on süütu.

Tappis siis tema või keegi teine?

Tiiu vaevleb, täis pakitsevaid küsimusi, ta ei saa
selgust kätte. Järgmisel hommikul ta läheb teele.
Keegi ei tohi teada ta käigust. Rätik peas, saapad
näpus, astub palja jalu virgalt. Külapõldudel lõigatakse
rukist, ilm on päikesepaisteline, soe ja kaunis, nagu
polekski juhtunud õnnetust. Mis Mardil oleks praegu
viga maailmas elada, mõtleb Tiiu. Neljanda versta-
posti all ta puhkab jalgu. Siis astub edasi. Metsatuka
ääres hakkab paistma maja, Tiiul on asja urjadniku
juurde. Ta kängib jalad ja sammub majast mööda.
Viidab metsa all aega, kogub julgust. Siis läheb sisse.
Kas Mardi juures leidis siniõieline valge rätik?

„Ei,“ ütleb urjadnik, raputades oma vurrusid. „Aga
kellest sa räägid? Kes sa ise oled?“

Tiiu ei tahaks avaldada ennast, tal on piinlik. Ta
vaikib häbelikult.

„Noh?“ pärib urjadnik, tõstes oma pungis silmad
naisele nõudvalt.

„Olen ollendrinaine mõisast.“

„Mis rätikut sa taga ajad?“

„Andsin talle raha, ta pidi mulle linnast rätiku
tooma.“

„Ta... Kes ta? Räägi ometi selgesti! Kas Mart Juhani poeg Räga, kes leiti kuueteistkümnendal augustil kell üksteist nelikümmend viis minutit Suurekivi metsa vahelt tapetuna?“

„Tema näh.“

„Või tema näh. Tema ei toonud sulle mingit rätikut.“

„Oli ta raha alles?“

„Tulid siis oma kopikaid taga ajama? Aga kust meie teame, kas sa talle ülepea raha andsid?“

Tiiu satub segadusse. Tema ei tulnud selleks, et petta välja surnu raha.

„Mis rätikutooja tema sulle oligi, ah? Oma mees sõidab iga päev linna vahet.“

Nüüd Tiiu punastub. Ta ei oska vastata midagi. Ta kaotab pea veelgi enam, kartes, et nüüd ta näib urjadnikule kahtlane. Ta ütleb:

„Sula tõsi — pidi rätiku tooma. Siniste õitega, nõnna oli räägitud. Mina ei valeta.“

Urjadnik sorib oma pabereid. Tiiu usub, nüüd ta selgitab midagi tema jaoks. Kuid ametimees tegeleb muuga. Tegeleb tüki aega naise oodates kannatlikult. Siis lööb oma pungis silmad töölaualt nagu ärgates ootajale, küsib:

„Noh, mis siis veel oli?“

Ütleb säärase etteheitva tooniga nagu: miks sa minema ei hakka?

„Ei kedagi,“ ehmub Tiiu, „jumalaga siis!“

Väljub ja kõnnib kodu poole. Teel seisatab ja on valmis minema tagasi. Peaks tellima urjadnikut, et ta vaikiks sellest käigust. Muidu Ott saab kuulda, lööb maha. Arvab, et käisin tema peale kaebamas.

Tiiu läheb tagasi, astub hoogsalt. Kuid siis ta jalad muutuvad järelemõtlikult tõrkuvaiks. Kuidas ta seda urjadnikule ütleb? Teeb sellega asja kahtlaseks, haka-takse uurima.

Tiiu jääb seisma. Mida ta peab tegema? Ta pöörab otsa kodu poole. Läheb tagasi endiselt rahutuna, segase kahtlusega. Raha oli alles, aga rätikut ei olnud... Mida siit mõista? Millal ta leiti? Ütles, kuueteistkümnendal augustil. Oli see kuueteistkümnes eile või üleile? Tiiu astub teeäärsesse poodi.

„Mis kuupä täna võiks olla?“

„Küll ta kuueteistkümnes on,“ vastab kaupmees.

Mis see siis on? Kas Mart leiti täna? Ometi kõneldi sellest juba eile.

„Ei see või olla.“

Poodnik toob tähtsaamatu, kastab sõrme suus märjaks, et saada hõlpsamini hakkama lehe keeramisega. Otsib tüki aega. Siis ütleb:

„Tõsi jah — täna juba seitsmeteistkümnes.“

Tiiu jätkab oma teed. Nüüd ta teab, et Mart leiti eile. Juhtus see siis Mardi linnast tulles? Aga siis tal olnuks kaasas rätik. Või tegi Ott seda linna sõites? Aga siis nad leidnuksid Mardi varem. Tiiu ei ole täna targem kui eile. Tal on kahtlus mehe suhtes, kuid tõde ta ei tea.

Päevade minnes ärevus kaob, Tiiu tunneb end tui- mana. Ta on haige ja väsinud. Ta mõtleb: kui see ongi Otti töö, siis jäägu ta enese teada. Ega ta seda nalja pärast teinud. Ju mina olin talle nii armas, et ta ei hoolinud enam millestki. Süüdi olen mina ise. Läksin salaarmastuse hädaohtlikule teele. See tõi

surma Mardile. See tõmbas Otigi hingele selle patu, mille käes ta nüüd vaevleb.

Nii mõeldes istub Tiiu sageli toa üksinduses, kollaste õitega rätik silmil, pea norus. Ta piinab ennast enesesüüdistusega.

Pühapäeval tal on tahtmine minna kirikusse. Samumub mööda maanteed, kus kepi najal liikvel kärkeid hallijuukselisi taate, kumaras kiirelt astuvaid eitesid. Tiiu elu on muutunud üksluseks ja kurvaks — kas ta otsib meelelahutust? Või tahab ta vabaneda süütundest? Patud ju antakse andeks. Patt öeldakse olevat kurjast, kuid ta näib olevat nagu jumala teenistuses. Sest patt on see, kes viib inimese jumala juurde.

Ott ei maga enam väljas, pikutab toas voodis. Tiiul on vahel hea meel, et mees on säärane kinnine. Kui Ott hakkaks pihtima, mis näoga Tiiu suudaks seda kuulata! Siis kistakse esile tema süü eeskätt. Sellepärast on Tiiu salaja tänulik, et mees ei tee sellest juttu. Mees on tugev, põeb läbi kõik piinad, avamata suud. Tiiu näeb tema kinnisuses säärast jõudu, mis hirmutab, kuid äratab ühtlasi aukartust.

Nii suhtub nüüd Tiiu Otisse. Kas see ei osuta ta tagasipöördumist mehe juurde? Ta ei või jääda üksi. Ta otsib mehes neid omadusi, milledega mees tõuseks ta silmis köitvalt tubliks. Ott on kaasakiskuvalt jõuline. Temasse viska raskuseks kas või raudkive — vaikselt nohisedes ta pihustab endas aegamööda needki, lausumata kellelegi sõna.

Kuid ühel päeval Tiiu märkab midagi, mis laseb oletada mehe nõrkust. Ott astub öösel toast sõiduväljal, tuleb aga kojast tagasi, otsib kapi juurest nurgast. Tiiu näeb, ta võtab sealt pooliku viinapudeli,

pistab põuetaskusse. Milleks? Ta pole seni suur viinatarvitaja olnud, koju ta on saabunud alati kainena. Tiiule näib imelikuna see, et mees varustab end viinaga sõidul kodunt linna. Tiiu märkab seda hiljemgi. Kuidas seda mõista? Ott vist kardab, ei julge muidu öösel Suurekivi metsast läbi sõita, võtab julgust. Eks ta karda osanevat endale Mardi saatust. Või ei kardagi ta seal metsa ja mõrtsukat, pigem piinleb oma südametunnistuse käes? On märgata, kuis ta läheb öösiti teele vastumeelselt, raske südamega. Ta on otsa lõppenud, salavaev sügisel pimedal teekonnal teeb ta risuks.

Ühel päeval hakkab Ott kodus kõnelema. Tiiul on hea meel, teda peetakse jutu väärt. Ott on kuulanud endale uue koha, nad kolivad ära. Kümme aastat on siin orjatud, vaja vaadata maailma muust kandist. Pikemat seletust ei ole.

Siis tulebki öö, kus Ott ei sõida enam teele, magab kodus. Ta ei ole enam mõisaollender. Hommikul ta paneb vankrile toakraami, hakkab kolima. Sõidab seda viima, naine jääb koju. Tiiu korraldab sea tapmist. Karjaaed on lõikavat kisa täis, kui pikk puss aetakse lauda pimedikus seale lihavasse lotti. Veri jookseb luksudes ämbresse. Siis viiakse siga pesukööki, Tiiu valab kapaga tulist vett peale ja hakkab karva võtma.

Oti tagasi jõudes hakkab juba pimenema. Nad tõstavad sea vankrisse, võtavad toast mõningad mahajäänud asjad ja siis võibki hakata sõitma. Sellele mõisale ja neile inimesile öeldakse jumalaga. Tagasi siia enam ei tulda.

Teel olles vaatab Tiiu taha mõisakogule, mis jääb kiirestikasvavasse pimedusse. Ott tagasi ei vaata.

Kui nad jõuavad Suurekivi metsa vahele, siis on juba päris pime. Tiiu vaatab kartlikult ringi, mõeldes: ei tea, kus siin see koht on, kus Mardi hing välja võeti? Ta ärkab oma mõtteist, nähes hobust seisatavat. Ott sunnib ohjega, ajab suuga, kuid loom lingutab kõrvu, kardab edasi astuda. Tiiule tuleb hirm peale, ta usub, et nüüd hobune näeb vaimu. Tõrgub mine-mast, kuigi inimese silm ei märka midagi. Hobune seisab, nemad istuvad kahekesi nõutult vankril, mees ja naine — surnud siga nende vahel.

„Püha jumal!“ sosistab Tiiu, otsides kartlikult Oti käsivart.

„Nõõ, kurat!“ hõiskab Ott võika häälega, lüües hobust piitsaga. Loom rabab kohalt jooksmas, tulesäde-meid paiskub kapjade alt laiali. Nüüd läheb sõit säärase hooga, et pime mets ümberringi aina lajatab.

TÜHIKUS

1

Poiss peksis kaseväädiga majanurka. Ta tegi seda säärase põhjalikkusega, et rigistas aina ägedana hambaid. Muidugi ei vihanud ta seda vana müüri, kust krohvi oli varisenud maha ammu, nii et sealt vahtis välja kollakaid ja pruunpunaseid telliskive. Ta peksis niisama. Tema oli Sepa Eedi ja kulutas ajaviiteks oma energiat kujutletava vastase tuupimiseks. Tõmbas veel paar sirakat, siis jäi puhkama. Nii seistes ta juhtus vaatama Alltoa poole, kus märkas midagi säärast, mis huvitas teda kangesti. Alltoaks nimetati seda mõisahoonete kogu, kus olid tallid, laudad, aidad, tõllakuurid ning pika punase katuse all kupja, karjase, karjatüdrukute ja ollendri korterid.

Nüüd Sepa Eedi nägi kutsarit panevat sõiduhobuseid ette. Kinnine tõld oli toodud välja, läikis seal saksa asjana pidulikult. Kutsar oli hädas hõbehalli hobusega, keda tahtis rakendada, kuid kes peruna kargas kahele jalale. Mitte et ta oleks põlanud sõitu. Vastupidi: kauasest tallis seismisest oli loom nüüd nii jooksurõõmu täis, et kippus kohe kärsituna lendu. Tallmeister tuli appi, nii saadi sellega hakkama. Siis toodi teine, kes oli sama karva ja sama torm.

Sepa Eedi vaatas Alltoa poole seni, kuni kõik neli olid ees. Tallmeister hoidis neid kinni, nad olid ta peale langemas nagu mässav kosk. Seal väike mehe- natt nad paigal pidas! Kui kutsar oli roninud pukki, säravad nõobid kuue ees, läikiv kübar peas, kinnas- tatud käed täis laialijooksvaid ohje — siis tallmeister hüppas kõrvale. Tõld läks liikvele, hallid tippisid ohjeldatud hoos poolpüsti tantsida, kõigil ümmarad vormid pingul ja sabad ilusasti sõlmes.

Tõlla liikuma hakates jooksis Eedi tuppa, hüüdes emale õhinal: „Kutsar sõidab treppi!“

Nurgelise kondiga naine kooris sel hetkel rahulikult kartuleid, pigimust pea ripakil.

„Ju siis täna sõidavad ää,“ lausus naine, kuid ta sõnad jäid jutuks endaette, sest Eedi oli juba lipsa- nud tagasi õue. Naine tõusis ja väljus, jõudmata panna nuga käest. Ta ruttas tiigikaldale, peites enese vana papli varju. Siit oli selgesti näha härrastemaja, mille ees juba ootas tõld, hobused peksmas kapjadega õue, mis oli rehaga kriipsutatud kenaks ning kuhu harilikult ei julgetud minna, sest seal oli liiga sakste silma all. Puu taga seistes nägi naine Eedit eemal, peaga härrastemaja nurga ääres sirelipõõsas. „Ta on läinud liiga kaugemale,“ mõtles naine, kähistades pool- sosinal tagasikutset. Poiss vaatas ema poole, tegi kibeda näo, kuid jäi paigale. See vihastas vanemat, ta mõtles tigidana: „Küll ma sind pärast virutan!“ Ta oleks näidanud meeleldi poisile rusikat, kuid poiss ei vaadanud enam tema poole. Ning see, et ta ei saa- nud rusikat näidata, tegi ta südame veel enam täis.

Kuid siis tuli trepile teener Jakob ja tõmbas naise tähelepanu endale. „Nüüd vist tulevad,“ mõtles ta,

vahtides üksisilmi. Ning siis väljuski keegi, keda aga sepa naine kohe ei tundnud. Ta koogutas puu tagant kaela, et näha paremini, mõeldes: „Kes see elukas on?“ Teraselt tunnistades ta jõudis selgusele: „See ju va prantsuse prelna!“ Prantslanna läks sinna, kus kollaseid lehti oli kandunud vanadelt pärnadelt klumpidele, kummardus murdma nelke.

Juhtumisi Alltoa poole vaadates nägi sepa naine, et sealtki kõik eided olid tulnud lastekarjaga põõsaste ja puude varjus jälgima sakste ärasõitu.

Kui nad olid pool tundi asjatult oodanud, pöördus Eedi äkki ema poole ja vehkles käega, näidates ringteele, mis tõi Alltoa juurest mõisa ette. Ema oli poisile ikka veel pahane ja ei kavatsenud vaadata võrukaela viipe suunas, kuid kuuldes mürinat, ta viskas silma sinna ja nägi tallmeistrit sõitvat kahehobuse tõllaga. Tallmeister oli pühapäeva-riietes. Harilikult teda ei nähtud pukil, nagu ei nähtud tõlla ees neid kaht kõrbigi, kes ei olnudki sõiduhobused, vaid parimad teoloomade seast. Sepa naine mõistis, et see sõiduk on toatüdrukute ja teenri jaoks.

Tõldade taha seoti riidega kaetud kohvleid.

Siis hakkas seest kostma sakste hääli, ning varsti nad ilmusidki trepile. Proua oli mustas, keskelt peenike, kangesti taljes, puusad aga paiskasid kahiseva seeliku maani laiana. Kübar oli õhetava näo silmil nii, et tagantserva alt kõrge kuklasoeng ulatus välja. Härra oli näost kollane nagu ikka, tumedad voldid silme all, hambad paljastatud, nagu kavatseks saks naerda.

Saabus põnevaim hetk, mida naised jälgisid oma peidukohtadest vaikides: tõldadesse istumine. Siis

hakkasid sõidukid liikuma, viies saksad kogu pikaks talveks maalt linna.

Mürin kauges, nad pidid nüüd olema juba pargitagusel suurel maanteel.

Virtin seisis trepil üksinda. Ta oli lopsaka ihuga keskealine naine. Ta silmad läikisid, kuid see läige ei olnud lähkumishetke niiskusest. Temal juba oli niisugune iseloomulik vaade, nagu rasvane. Ta lihavad käed olid selja taga koos nagu pehmel padjal, roosakas nagu vaatas ikka veel kadunud tõldade suunas.

Siis ta läks sisse, lukustades enda järel suured paraaduksed. Tõustes mööda vaibaga kaetud kivitreppi, ta tajus kaht vastakat tunnet: südamel oli kuidagi kerge, et nüüd ei ole enam saksahirmu, kuid samas näpistas hinge piin, et nüüd on mõis nagu surnud, tuleb jälle igav talvine aeg, kus midagi ei juhtu. Homme on moonakad laisemad kui täna, karjatüdrukud nii lohakad, et lehma pääseb hulkuma omapead. Seal, kus lilleklumbid, kuhu muidu teenijasanimene ei söanda minna, seal jalutab homme mõni lehm. Nagu seda on nähtud igal sügisel. Jah, niipalju vahest toob sakste ärasõit muutust ja nagu vaheldust mõisaellu. Virtina isiklikku ellu aga ei midagi peale suure igavuse. Elades alumisel korral üksikus toas, mille lagi võlvitud, ta tundis end vahel nunnana kloostrikambris. Veel hullemana. Nunnal on jumal, keda armastada. Virtinal ei olnud, keda armastada. Kui on õige, et loodus kujundab naise vormid, mis on meeste ligitõmbamiseks, isiku individuaalse tarbe kohaselt, siis oli virtin naine, kes tundis suurt füüsilist igatsust armastuse järele. Tema kehavormid olid nii silmatorkavad nagu tummad appihõiked, hädasignaalid.

Säärane naine on õigustatud saama elult unelmaid-hajutavat rahuldust. Virtin oli armastusväärne. Kuid teda kardeti. Talle osanes maaüksinduses poolsaksa, pool-intelligentse naise paratamatu saatus — üksijäämine. Siin ei leidunud temale kohast partnerit. Seda kibedat tõika ta pidi neelutama oma teadvusse sageli valuldes. Kui suveõhtuti mängiti pargis lõõtspilli, nooremad olid koos ringmängus või sahistamas niisama salajuttudega põõsaste varjus, siis sammus virtingi parki. Liikus oma musta pelleriini all, astus üksinda, igatsedes endalegi neid rõõme, mis teistel olid juba käes. Tal oli hea kuulda eemalt pimedikust lähenevaid külakavaleride jämedaid mehehäält, tal oli hea minna neile vastu. Kuid märgates teda, murdsid külapoisid endid äkki teelt metsa peitu, nii et põõsad ragisesid. Muidu olid kanged tüdrukutekimbutajad, kuid virtina suhtes nad olid arad. Temaga nad oleksid tundnud endid pahasti, kohmakatena, kes punastavad, kes ei tea, kuidas seista või mida ütelda. Loomulik, et poisid ei tahtnud tunda endid säärastena, saamatutena. Hüppasid tihnikusse.

Nii suhtusid nemad virtinasse. Nii muugi rahvas, kes jäi umbusklikuna kaugusse, pidades teda kahtlaseks, kes liigub sakstega ja võib susida ette teab mida.

Virtin jalutas üksi. Salalootusega alustatud käigud lõppesid alati pettumusega.

Nüüd, lukustanud paraaduksed, ta läbis hämaravõitu saali ja laskus söögitoa eesruumist mööda keerlevat kivitreppi alumisele korrale, kus oli pikk võlvitud koridor. Ta läks oma tuppa ja jäi sinna pimedani. Siis ta sidus endale musta rätiku pähe, süütas puu-

raamidega vanas laternas lambi ja sammus Alltoa poole, sest lüpsiaeg oli käes.

Laut oli pikk, haisev ja soe. Siin oli saja looma hingamist, lõugade liikumist, inisemist, pladinat. Virtin riputas laterna naela otsa ja istus lugema viletsal valgusel värsket ajalehte, mis oli äsja saabunud ollendrivanakril linnast. Karjatüdrukud kükitasid poolpimedas lehmade all pinkidel, rebides piima põrinal lüpsikuisse. Vahel nad taplesid loomadega kärealt, lausudes kurja, ning lõõpisid siis jälle üksteise kallal. Puhuti kadus jutt, siis ei olnud kuulda muud kui mõnusa taktiga lüpsisorinat.

Aeg-ajalt kisti karjalauda uks valla ning jäadi vaikides seisma. Need olid mõisateenijate naised või lapsed, kes tulid saama palgalepingusse kuuluvat igapäevast piima. Kärneri noorik seisis praegu ukse all, ootas juba tüki aega. Virtin kiusas teda veidi, jätkates lehelugemist, mõeldes: „Pruugid sa alati mehe kaelas rippuda!“

Kui saabus teisigi ootama, siis ta pani lehe käest, lükkas toobri servast kurnariide kõrvale ja mõõtis toobiga igale oma jao.

Pühapäeval ta laskis rakendada hobuse ette ja sõitis tallipoisiga kirikusse, mis valendas metsa varjus liivasel kingul. Talurahvast seisis kiriku ukse ees, õpetaja ei olnud veel tulnud. Virtina ligi astudes vaibus jutt, inimesed jäid vaatama teda. Sosistati omavahel, kallutades päid kokku.

Teda nähti kirikus harva. Teda võõristati kui võõrast ja saksa.

Pärast jutlust laskis virtin sõita poe juurde.

Kaupmees tuli elutoast leti taha. Tal olid valkjad

kulmupuhmad üle prillide ning pea nii kuklas, nagu tunnistaks ta võõrast mustendavate ninaaukudega, mitte silmadega, mis olidki paksus näos pigem suletud kui avali.

Virtin ostis tüki naelasaia, muud asja tal polnudki.

Ta tegi lahti oma rahakoti, kust hoovas vaselõhna. Siin oli peenraha, kuid ta maksis kümnelise kullaga, pärides seejuures nagu muuseas:

„Kuda ka teisepoole käsi käib, oli kuulda, et ta tervis on sant?“

Kaupmees, kes oli parajasti sahtli kohal kumaras, ajas pea selga ja vaatas teda uuesti mustendavate sõõrmetega. Ning hakates siis jälle sorima rahalaekas, ta lausus:

„See ta on jah, temal võeti tervis käest.“

„Ei taha ka paraneda?“

„Pole seda tahtmist veel kuskil näha.“

Kui virtin pani tagasisaadud raha kotti, uuris kaupmees teda oma ninaaukudega kolmandat korda, küsides:

„Kust-kaugelt ise ka olete?“

„Mõisast,“ vastas virtin, naeratades mingipärast.

„See oli minugi mõte, et mõisa kandist ollakse,“ lausus kaupmees. Siis öeldi jumalaga.

Virtin sõitis kirikust tagasi.

Halb tee liikus kahe paekivist aia vahel. Aedade taga oli kehva karjamaad, paiguti tühje külapõlde.

Eemalt hakkas paistma raagpuude kogu ning üle selle valendav mõisatorn. Virtin murdis tallipoisile saia ning nähes teda söövat magusa suuga, tundis, kuis mehe eest hoolitsemine võtab südame mõnusalt soojaks.

Samal pühapäeval, mil virtin sõitis kirikusse, hiilis keegi mees pargi kaudu mõisa. Ta oli käärinud oma püksisääred nii kõrgele, et paistsid hallid villased sokid, millede otsas olid kamassid, tripid taga rõngas nagu kannusangad. Mehe jalad astusid kitsastes pükstitorudes arglikult, kõveratena, ning ta õlad olid eba-proportsionaalselt laiad. Tal oli krae kaelas, habe aetud, kuid hõredad vurrud rippusid üle suu sorakil. Kuigi mees teadis, et saksad on ära, ta vaatas siiski kartlikult härrastemaja poole ning näis, et ta on valmis iga hetk punuma tagasi.

See oli sepa naise vend Kaarel, hiljuti leskunud inimene. Tema pidas väikest talukohta ja käis oma õde harva vaatamas. Teda ei huvitanud miski ega keegi peale oma kehvade põldude. Aga kui naine oli surnud, siis ärkas Kaarel nagu surnuist. Näis, nagu oleks kadunu pärandanud oma elu mehele, kes lesena virgus elama kahekordselt. Ta välimuski oli nüüd noorem ja rõõmsam. Praegu ta piilus mütsinoka alt härrastemaja poole ja ruttas kikivarbail läbi kahisevate lehtede õe ukse ette.

Siis nad istusid toas akna all. Paistis madalat pühapäevast sügispäikest. Kaarli suu oli hõredate vurrude all veidi lahti, ta laup näis juusteta pealaega liiga valge. Kõneldi vähe. Paari tunni möödudes võttis Kaarel varnast mütsi ja tõusis lahkuma, lausudes:

„Mul oli ikka asja kua.“

„Nu näh, kuda mudu,“ nõustus õde kohe kuulma.

Kaarel kõheles ja ütles siis südameilt ära, tundes ise kergendust, et nüüd on jutu ots lahti:

„Tia, kuda see virtin kua piaks olema?“

„Ah, et mis inimene ta on või?“

„Näh, ega ma nii ikke läbi sua.“

„Ega sa sua küll, kes need perenaise tööd teeb või toimetab.“

„Ma jään ju nii kimpu, et hoia ja keela.“

Sepa naine torkas sõrme põske ja jäi mõtlema. Siis sõnas:

„Kes ta sisse näeb, ta nagu saksa inime.“

„Saks näh, sitt talutööd küll ei tee,“ arutas Kaarelgi asjaliku tõsidusega, laup nõupidavalt kortsus.

„Tia kas tulebki,“ kahtles õde.

„Seda minagi kardan,“ ütles Kaarel oma kõhuhäälega venivalt ja tammus jalul tatsates piinlikuna. Siis jätkas:

„Annaks koha käest, katsuks ehk linnas virts-poega.“

Sepa naine tõstis silmad vennale, arvates õhinal:

„Eks ta seal ole asjaks!“

„Ui heldeke, miks ta seal asi ei ole,“ kiitis Kaarel põhjendamata kindlusega.

„Aga või ta tuleb?“

„Seda minagi takseerin, et ei tule,“ lausus vend. Siis nad seisid mõlemad nõutult, vaikides. Kuni Kaarel kohmas:

„Jah, jumalaga siis!“

Ja pani oma kääritud püksitorudes suure valuga minema.

Nii sai arast Kaarlist selle kosjäiritusega siin nurgas omamoodi julguse rekordimees. Teisi polnud säärase mõttega ringi liikumas.

Virtin kuulis sellest käigust nädala sees. Pühapäeval ta sidus endale musta siidrätiku pähe, riietus sooja palitusse ja läks parki jalutama. Mahajäetud teedel oli üksindus, nooremad ei tulnud siia enam oma lõõtsmoonikuga. Virtin läbis pargi ja laskus kaldametsa kaudu rannakülani. Tal oli nüüd palju aega, võis teha pikki jalutuskäike.

Lesk Kaarel seisis kõverana oma õuel. Ta vist pidas mingit aru. Märgates võõrast, tal oli rutt koristada end tупpa. Madalast aknast ta piilus välja, kiskudes silmad kortsude vahele kissi, lastes harvad hambad läbi hõredate vurrude kollendama. Nii ta tunnistas ja, tundes virtina, ühmas kuuldavalt:

„Näh, mis temal kua siiapoole asja oli?“

Virtin möödus talust ja pöördus teistkaudu mõisa poole tagasi. Kaarel seisis jälle õuel ja vaatas talle järele, muretsedes: „Mis teda ete siia käima ajas?“

Varsti läks metsatukk, kuhu virtin kadus, pimedaks. Lühike sügispühapäev oli otsas.

Kui sepa naine tuli õhtul piima järele, teeskles virtin, et ei näegi teda. Ta uskus kindlasti, et õde susis vahele, sellepärast Kaarel loobus kosjakäigust. Laitis ära, va õelus! Virtin hakkas kandma viha. Laskis sepa naist piima järel kaua oodata. Ning mõõtis talle vajaka toobiga. Teine märkas seda tumma tigidusega. Kodus siunas ja saatis edaspidi Eedi piima järele. Poiss, teades ema jutust, et virtin on halb inimene, seisis lauda ukse all avaliku vihaga, suu torus ja kulmud väljakutsuvalt kurjas kortsus. Koju tulles raputas pead, öeldes:

„Jälle oli vajaka!“

„Või jälle vajaka!“ kaebles ema nõutuna, mõistmata, miks virtin neid kiusab.

Virtin ise aga käis, pea ripakil, õnnetuna.

3

Mardipäev oli maaigavuses enne lõplikku talveüksindust viimaseks pidulikuks sünnimuseks. Sel õhtul koguneti vana kombe järgi mõisa kööki, mis oli suur nagu tantsusaal. Ümbruskonnas ei olnud rahvamaja, puudus kooskäimise koht. Lume tulles külad jäid talveunne endaeette. Kuid mardiõhtul karati viimased karglemised mõisa köögis.

Kui virtin tuli pühapäevaselt riidetatuna oma toast, siis karjatüdrukud juba kilasid esimeste martidega. Meestel olid lambanahksed kasukad pahempidi seljas, takust habemed ees. Nad varjasid oma silmi ja kipusid käperdama tüdrukuid, kes taganesid naeruga, püüdes seejuures rabada martidelt võltshabemeid. Kuid poisid ei lasknud endid paljastada, ümiseses aina moonutatult, et jääda tundmatuks.

Virtina tulles hullamine lakkas, kohmetuti. Tema juuresolek halvas nende vallatlevat rõõmu. Virtin ei keelanud, pigem soovis meeeldi siia lõbusat lärmi ja tantsu. Ta oli oodanud seda õhtut pikisilmi. Nüüd ta seisis uksel ja naeratas. Naeratas lahkesti, et julgustada neid. Nemad aga näisid ootavat tema lahkumist. Neil paistis olevat temata parem.

Virtin taipas seda. Ta tajus teravalt oma kurba erandlikkust. Ta ei pääsenud rahva rõõmude juurde. Sakste rõõmud olid talle kättesaamatud. Ta oli sattu-

nud elama maarahva ja sakste vahel olevasse tühi-
kusse.

Nüüd ta seisis veel siin ja läks siis tagasi oma
tuppa. Ta ei kummunud padjule vesistama. Ta võt-
tis suhkrupea ümbert sinise paberi, löikas sellesse sil-
made jaoks augud. Tegi oma saksiku näo varjamiseks
maski. Ajas palitu pahempidi selga ja vaatas peeg-
lisse. Ta oli endaga rahul: nii vaevalt teda tuntakse!
Väljudes toast ta kuulis köögist suupilli häält. Nüüd
oli seal juba rahvast rohkem. Teeseldes lombakat, läks
virtin teiste hulka ja tõukas kõrget mardikogu, kel-
les ta arvas tundvat üht noort taluperemehe poega.
Tõugatav astus kõrvale. „Nagu lõhnast tunnevad ära,“
mõtles virtin. Aga kui ta lükkas poissi teist korda no-
rivalt, kutsudes teda käeviipe ja pealiigutusega tant-
sima, siis poiss haaras ta otsustava julgusega oma käte
vahele. Läks lahti hüplev polka, põrand plaksus. Vir-
tinal hakkas kuum. Magusat soojust levis ihus ja hin-
ges. Ei tahtnud lõpetada, kuigi võttis lõõtsutama.
Tantsu lõpetas poiss, siis kui partnerilt kogemata vari-
ses higine mask.

Sellest seiklusest jäi virtinasse veidi õnnekust. Mit-
meks nädalaks. Uneldes mälestuses ta püüdis virgu-
tada endas ikka jälle seda sooja magusat tunnet, mis
sulas temas liikuma mehe käte vahel tantsides. Va-
hel ta kahetses, et varjav paberitükk oli libisenud
näolt enneaegselt. Maski all nad ehk oleksid läinud
jalutama pimedale koridorile. Ta oleks näidanud sel-
lele tugevale mehele oma tuba...

Pärast mardipäeva tuli lumi maha ja jäigi. Saabus
täielik talverahu. Nüüd, kus ei saanud käia jalutamas
pargis ega rannaküla kandis, hakkas virtin liikuma

sakste tubades teisel ja kolmandal korral. Siin oli pidulikum. Sakste akendest oli väljavaade nagu ilusam. Vaade kõrgusest. Siin viibides tundus, nagu üleneks meeoleugi.

Vahel ta istus pehmetesse, kuid talviselt külmasse toolidesse. Seinavidevikust vaatasid teda sakste esivanemad, ning talle näis, et nende pilk kullatud raamidest on etteheitev, nagu taplev. Seda märgates viirastus temas põhjendamatu hirm, nagu võiksid need seal seinal kaevata sakstele. Säärase tunde käes ta tõusis ja kõndis teistesse ruumidesse.

Praegu seisis ta akna all, kust oli näha talitee, mis läks otse üle põllu, kuuseoksad tähistena servadel. Mööda teed ratsutas randrüütel. Nii nimetati piirivalvurit. Inimese ilmumine teele, kus harva liigub keegi, on talveüksinduses viibija silmale rõõmuks. Vaadeldes võõrast hakkas virtinas hargnema unelm. Ta mõtles, kui hilisel tunnil ratsutaja jääb tuisu kätte ja tuleb mõisa otsima öömaja, mida tema siis teeb? Kas lubab? Muidugi. Viib võõra toatüdruku tuppa, paneb ahju küdema. Istuvad leegipaistel ja jutlevad. Kaua...

Saksteta toad oma üksindusega erutasid ta fantaasiat. Ta mõtles: „Mis kõik ei oleks nüüd siin võimalik!“ Võimalik aga võiks olla see: võõras härra sõidab siia paariks päevaks jahile. Üksinda. Päeval hulgub lumistes metsades, kõlab püssipauke. Pimedaks minnes ajab enese metsast välja. Virtin on kütnud ta toa soojaks, söök ootab. Öhtul härra kutsub ta enda juurde üles. Küsib, kas mõisas on tonte. Siin mõisas ei ole, aga virtin ütleb, et on. Härra ei julge üksi magada. Virtin peab jääma talle seltsiks...

Virtin ärkas unelmast, tundes pea valutavat. Ta laskis oma kuuma lauba hämarduvale külmale ruudule, vahtides väljas valendavat lund.

Minnes hiljem läbi õuepimediku lauda poole, latern käes, ta oli kainem. Ta mõtles: „Ei tea, kas Kirikumäe kaupmehe naine peaks nüüd juba surnud olema?“

HABEMEGA JOOKSUPOISS

1

Pärast kaitseväe-teenistust jäin elama linna. Siin pidi minust midagi saama. Maa ei ole minu elu tegevusväljaks. Seda tundsin. Ise pidasin end tähtsaks ammu, nüüd tahtsin võidelda end isandaks teistegi silmis. Olin külakooli-haridusega mühakas. Kuid mul oli härrandlik nägu, mille kõrval mõni professor jäi nii baledalt varju, et näis kojamehena. Sellepärast mina ei tundnud vajadust õppida. Raamat on olnud mulle vastik alati. Aabitsa ma hävitasin, leotades silmaveega kaltsudeks. Õeldi, mul olevat kõva pea. Mind nimetati ka laisaks. See on vale. Ma ei õppinud, kuna ma ei tundnud selleks vajadust. Ma olen niigi kõigist targem. Tulgu keegi minuga vaidlema. Mina ei jää alla kunagi. Pealegi, kus ma tean, et olen tugev.

Elasin vaesena keldrikorteris, häbenesin. Kannatasin, sest ma olin väärt paremat elu. Nii tundus mulle. Elasin mustuses. Koristamine oli nii vastik, et jätsin koristamata. Sellepärast oli vastik, et ma ei tahtnud alanduda enda teenijaks. Õieti mustus mind ei häirinudki. Teised seda ei näinud. Ise olin sellest üle.

Käisin majast majja, asutisest asutisse, otsides kohta. Kõikjal õeldi ära. Imetlesin peremeeste ja di-

rektorite juhmust. Nad ei märganud minu andekust. Sellega nad häbistasid endid, mitte mind.

Ühel päeval jõudsin järjega ajalehe *Tõde* tallu. Pidasime šefiga tüki aega aru. Vanamees oli väle ja karvane nagu ahv. Keerles nahktoolis, ümber mitu telefoni plärisemas. Mõnesse karjus sõimu, teisesse naeris kähinal, kõigisse laskis oma kiirkõnet, nii et sülg pritsis. Siis sai mahti mulle lahkesti naeratada. Muidu ta oli morn, see bandiit, kuid minu härrandliku oleku ees muutus libedaks. Hõõrus käsi mesimagusal ilmel nagu kaupmees, kes haistab kasulikku kundet. Kuid kuuldes mind otsivat kohta, käratas ta üsna ootamatult:

„Mis teie õige arvate, et minul on kohamuretsemise büroo või? Miks teie ei lähe tööbörsile?“

Mind see verest välja ei löönud. Naeratasin ja vastasin külmalt:

„Täna juhatast! Ei tea, kumb kummale rohkem vaja läheb. Kuulsin, et teie asjad pole kuigi hiilgavad. Ainult sellepärast mõtlesin rakendada oma tragi vaimu teie teenistusse. Mitte kaastundest. Vaid niisugune on minu iseloom. Ettevõttes, mis on õitsval järjel, ma ei tahagi teenida. Tahan pingutada oma jõudu raskustes sipleva äri päästmiseks. See pakub mulle lõbu, sest ma olen mees.“

Vana küsis nüüd huvitatult:

„Mida teie oskate?“

Ma ei osanud midagi, kuid olin valmis kõigeiks ning see oli ometi pakkumisväärt. Pärisin temalt:

„Keda teie vajate?“

Vanamees sõimas vahepeal kellegi telefonis läbi, siis jätkasime kahekesi oma nõupidamist. Küsis:

„Muud keelt peale kolme kohaliku mõistate?“

Ma hakkasin naeratama. Olin meelitatud nähes, et ta on minust nii heas arvamises, nagu oleks mul kolm kohalikku suus. Sain sellest üsna liigutatud. Páris rõõmu aga tundsin sellepárást, et säärane küsimus las- kis oletada ta kavatsust kaubelda mind *Tõe* peatoime- tajaks. Lootusest haaratuna valetasin julgesti:

„Ingliskeelt valdan vabalt, prantsuse omaga saan ka hakkama.“

Vanamees lõi silmad maha, oli náha, et tal endal polnud nendest keeltest aimugi. Ta vist kartis sel het- kel mind hakkavat teda mõnel võõrkeelel kimbutama, sellepárást tegi teist juttu:

„Mis haridus teil on?“

Kuna seni kõik oli láinud libedasti, siis luiskasin end üliõpilaseks. Nüüd vanamees silmitses mind nii- suguse hea pilguga, nagu oleks ta suu hakanud minu järele vett jooksuma.

„See pole paha,“ lausus ta, „parem ju oleks olnud, kui teil oleks juba mingi tiitel — magister või nii.“

Peatoimetaja koht on kindel, juubeldasin endamisi. Temale aga vastasin külma rahuga:

„Ma saan selleks.“

See tähendab, ma saan magistriks.

Kuid siis ta kehtas õlgu, nagu pettunult, küsides:

„Kui vana teie olete? Mis mõtet mul on nii noori inimesi teenistusse võtta — aasta, poole párást jookse- vad kroonusse.“

„Árge muretsege, hárria šeff,“ ütlesin, tundes end juba tema teenistuses olevana, „minul on kroonus käi- dud. Võin teenida teid takistamatult rauga-eani.“

Sõna rauk ärritas teda. Ägestus, kõneldes:

„Raukasid ma ei vaja. Samuti invaliide. Minu juures pole vanadekodu. Mõni on juba noorelt sant. Kuidas teie jalad on?“

Arvasin, ta pärib mu jalgade tervise üle järele selleks, et otsustada, kuhu mind panna: peatoimetajana kabinetti või algul hariliku ajakirjanikuna jooksvale tööle. Kui jalad viletsad, siis lööb kabinetti. Nii mõtlesin.

„Teie olete vist pikatoimeline. Ma küsisin, kuidas teie jalad on?“

„Jalad on väsinud — koha otsimisest.“

Seda vastasin kiirelt.

„Noh, näete, mul ei ole teiega midagi peale hakata. Minu juures jalad ei tohi väsida. Kuidas teil on seltskonnaga? Palju suhteid? Olete kinnine või seltsite kergesti?“

Olin maapoisina linnas üksik ja võõras, tundsin siin ainult oma kojanaisest tädi. Kuid vastasin:

„Ega tutvustest puudust ole. Tunnen end igasugu seltskonnas nagu kala vees.“

Vanamees muutus nüüd näost hirmus tõsiseks, pea-aegu tigidaks, kuulutades:

„Võin pakkuda teile jooksupoisi koha.“

Mina vaikisin. Ma olin löögist uimane. Tundsin end punastuvat, silmi tõmbuvat haavunult veele. Mind hämmastas see: kuidas ta julgeb? Magister — ja jooksupoisis! Hiljem ma taipasin tõe. Harimata rikas ergutab sellega oma endaväärtuse tunnet. Kahtlustades seltskonda, võib-olla põhjendamatu, vaatavat viltu tema puudulikule haridusele, ta tahtis näidata kõigile, et haridusel pole inimelus määravat tähtsust — pro-

fessorid on tema juures jooksupoisiks! Tahtis sihilikult alandada kõrgestiharitut, otse nagu kättemaksuks.

Ma olin rängalt haavunud — oma külakooli-haridusega. Tegin vist vea, luisates end üliõpilaseks. Mu külakooli-haridus oleks võitnud ta sümpaatia kahtlemata, ta oleks pannud mu peatoimetajaks kiuste — kamandama akadeemiliste sellide üle.

Olin kukkunud sisse.

Nagu lendas sisse temagi, uhkeldades asjatult, et tal on ülikooli-haridusega jooksupoiss.

2

Hakkasin siis seal teenima. Mäletan esimest päeva. Mul oli paha seista toimetustoas, ootamas käske. Tundsin end esinevat mulle sündmatus osas, umbes nagu miljonär küürimas põrandat. Olin alandatud ja säärasena vimmane. See, mis ma nüüd olin, ei läinud mulle. Kuid see pidi minema. Pigistasin hambad kokku, silmad olid vihast vesised. Püüdsin end lohutada teadmiseiga, et paljud suured mehed on alustanud oma hiilgekarjääri jooksupoisina. Seda ma oleksin tahtnud ütelda kõigile neile, keda ma ei tundnud, kuid kes silmitsesid mind uudishimuga, segides tubades. Mulle näis, et nad ei usu oma silmi. Või kui usuvad, siis ei söanda käsutada mind jooksupoisina ometi. Ikka minu härrandliku näoilme pärast. Jooksevad ise oma jooksud ära. Nii olen mina ikkagi siin isand.

Nii mõtlesin, hoidudes poolpimedasse nurka. Sellepärast nurka, et krae polnud kõige puhtam, jalas olid rasked sõdurisaapad. Seisin seal ja seirasin altkulmu

neid, kelledega minul tuleb töötada koos. Härrasid si-
bas väikestes hämarates tubades edestagasi, nagu oleks
keegi kallanud neid ühest täissuitsetatud karbist teise.
Sibajaid ma ei saanud hästi silmata, kuid seda põhja-
likumalt võtsin läbi mehe, kes istus. Tema hiilgas kor-
ralagedusega. Paberid ei seisnud ta laual. Neid aina
sadas põrandale. See lohutas mind, tekitades võõras
õhkkonnas kodust muljet, sest ka minu põrand oli
vanu pabereid täis. Seetõttu mees, kes näis lugevat
käsikirju jalgega, vist konnasilmadega, tundus mulle
sümpaatsena. Nägin teda selja tagant. Juuksed ta
suurel ja ümmaral peal olid püगतud nagu noorsõduril.
Pea näis raskena vajuvat kehha. Kaela enam järel ei
olnud, osa peadki oli vist vajunud ära. Omades nii-
suguse pea tuleb usaldada lugemine paratamatult jal-
gadele, mõtlesin mina.

Sümpaatse isanda ees hõõgus elektersoojendaja. Oli
novembri päev, kuid mitte külm. Mina sain mulje, et
turjakas toimetaja muidu langeks vinduval sügispäe-
val talveunne, elektri abil hoiab end elevil. Selleks, et
jalad saaksid sorteerida põrandal pabereid. Nii palju
tal elu ikka sees oli.

Kuid varsti ta näitas mulle oma eluenergiat ena-
mal määral.

Sirutas käe paberiga selja taha, hõikas rahulikuna,
nagu muuseas, vaatamata tagasi:

„Van-va!“

Sel hetkel olime toas kahekesi. Mina erutusin, ar-
vates, et ta kutsub mind. Kuid et minu nimi oli Kena-
mees, mitte Van-va, siis mina ikkagi ei kõssanud,
kuigi mul oli paha vaadata ta väljasirutatud kätt.

Sümpaatne härra ootas ja sai siis kurjaks. Hakkas vanduma. Kärkis:

„Van-val!“

Või oli see kuidagi teisiti? Igatahes midagi segast, mida mina ei mõistnud ning mis seda enam tegi mind rahutuks. Jäin aga sellele vaatamata oma nurka.

Toimetaja kannatus katkes. Pakkudes ikka püsivalt oma paberit selja taha kellelegi, ta hõikas nii kõvasti nagu mees metsas.

Mina tulin siis oma nurgast vaatama, mis tal viga on. Seisatasin ta laua ees.

Tõstmata silmi ta taples minuga, kuid ma ei saanud aru, mida ta kõneles. Vastasin viisakalt:

„Vabandust, mina ei valda esperantot.“

Ta tõukas mulle paberid pihku, vaatamata mulle otsa. Sõnagi enam ei lausunud. Ma ei teadnud, mida paberitega peale hakata, sellepärast küsisin:

„Vabandust, kuhu käsete need viia?“

Kuid tema ei näinud mind enam kuulvat. Ta on langenud jälle talveunne, mõtlesin mina.

Kordasin oma küsimust, kuigi mõistsin, et see tüüb teda. Ta nagu ärgitaski ägestuda, kuid kavatsetud häälekõrgendus vaibus mingi mühatuseks, nagu poleks mehel jõudu enamat häält teha.

Ei söandanud teda enam tülitada. Arvasin, kui küsin veel, ta hakkab pidama mind puupeaks ning see pole kasuks mu karjäärile. Lahkusin ta juurest, kuigi juhatust oli vaja kibedasti.

Läksin teise tuppa, kus prillitatud ajakirjanik istus kirjutusmasina taga kumaras, ajades parajasti oma pika ninaga märkmikust kirjajärge. Tema nimi oli Muremaa.

„Vabandust,“ ütlesin ja tegin käega liigutuse teise toa suunas, „seal anti käsikiri, kuhu see tuleks viia?“

Muremaa visati nagu vedrust üles, mul oli päris kahju, et ehmatasin teda.

„Ah, nõnda jah! Teie olete meie uus joo... noor-mees. Käsikiri tuleb viia trükikotta. Siit trepist alla ja oletegi seal.“

Kõike seda ta kõneles nii hädaldava kiirusega, nagu juhtuks viivitamisest parandamatu õnnetus: kas läheb käsikiri põlema või paugatab trükikojas töötav masin katki. Igatahes tema hädaldamine tegi mulle jalad alla, laskusin trepist hüpeldes.

Tulles tagasi murdsin pead: kust teadis turjakas toimetaja, tõstmata silmi, et olen uus jooksupoiss? Ma ju ei olnud end temale esitlenud. Minu juures ei võinud veel olla ka spetsiifilist jooksupoisi lõhna. Seal ta ära haistis! Ajakirjaniku nina!

Hakkasin vaatama talle aukartusega.

Hiljem see aukartus lahtus veidi. Siis, kui kuulsin, et kunagi ta torganud tagantkätt paki käsikirju õiendama tulnud turunaise pihku, käratades karmilt: „Viige kiirelt alla!“

Aegamööda mõistatasin ka „Van-va“ saladuse. Kui ta nii hüüdis, siis teadsin, et kutsub mind, kuigi see polnud minu nimi. Õigupoolest ta hõikas Vanavaderit. Sellenimeline poiss oli teeninud siin seitse aastat tagasi. Nüüd oli Vanavader kuskil maal asunik, naisemees ja lapseisa. Siin aga toimetaja Poolsulane karjus ikka veel tema järele.

Vaatasin jooksupoisi ametile nagu hädavajalikule vaheastmele oma elu tõusutrepis. Et saada härraks nagu teised, selleks silmitsesin teraselt neid, kes olid minust ametilt ees. Suurimat huvi osutasin peatoimetajale, kuid sain teda näha vähe. Ta istus päevad läbi oma kinnises kabinetis. Nii olnuks minulgi hea seal olla, mõtlesin, keegi poleks näinud, teen tööd või magan. Paar korda päevas ta jooksis oma toast välja, kummutas karavinist mitu klaasitäit vett sisse. Sellega oleks saanud minagi hakkama, süües hommikuti kõvasti soolast.

Kehakogult ta oli nigelavõitu ja kitsas. Heitlema hakates ma oleksin pannud ta vaevata maha.

Algul kartsin, ta on sedavõrd tark, et võtab minult lootuse saada peatoimetajaks. Varsti aga panin tähele, et ta on mõnes tükis minust rumalam. Ta oli võõras-tele lahke ja vastutulelik, oma inimeste suhtes aga hoolimatu ja irooniline. Tuli mõni bandiit õiendama, läks peatoimetaja kabinetti, siis kutsuti ajakirjanik sinna peksupingile. Kuulmata ta seletust sõimas peatoimetaja ta läbi. Võõra inimese juuresolekul. Mina nii ei oleks teinud. Oleksin seisnud oma inimeste eest rinnaga. Kui oleksingi midagi ütelnud, siis ainult nelja silma all. Siin aga soodustati õiendajale, keda oleks vaja panna vangi, säärane mugavus, et pole vaja oma suud vaevatagi, peatoimetaja on sulile sõimupusunaks.

See polnud kellegi kord.

Uurisin peatoimetajat ennast, veel suurema huviga aga ta juhtkirju. Selleks, et võrrelda tema ja

enda võimeid. Seda ikka oma tuleviku salasihiga. Leidsin, et ta juhtkirjad on vesised. Kes käseb endale nii palju vett sisse ajada, mõtlesin lõbusalt. Rõõmsana sellepärast, et uskusin end kirjutavat paremini. Kuigi ma seni polnud kirjutanud midagi, peale mõne armastuskirja.

Nüüd aga võtsin end ühel õhtul käsile. Et äratada tähelepanu, pidin sepitsema tähtsa juhtkirja. Töötasin kogu öö. Hommikul olid silmad peas punased, juhtkiri aga seisis laual valmina. „Tahtejõud ja kooliharidus.“ Tundsin, et nüüd sünnib minu elus midagi pöördelist. Tund aega oli jäänud puhkamise jaoks, kuid rahutus ei lasknud silmi kinni. Ootasin kärsitult hetke, mil annan kirjutise peatoimetajale.

Ta tuli toimetusse harilikult hilja, sel päeval aga näis hilinevat hoopis. Nii paistis mulle, sest ma olin kannatamatu. Ja kui ta lõppeks saabus, siis mina hakkasin viivitama. Kuni enam ei saanud edasi lükata, mind käsutati ülesandega linna. Läksin tema juurde sisse, panin käsikirja lauale ja ütlesin äreva häälega:

„Tundke rõõmu, ma kirjutasin juhtkirja.“

„Täna,“ vastas peatoimetaja tõsiselt. Algu tõsiselt, siis hakkas naeratama. Päris:

„Kuidas teie ütlesite — tundke rõõmu?“

„Muidugi, vähendan teie töövaeva, endal pole pea murdmist, ühe numbri jaoks jälle olemas.“

Ütlesin seda peaaegu jämedalt, igatahes jonniga, soovides raiuda need sõnad ta pähe ta enda otsuseks, et seal ei saaks tekkida enam muud arvamist.

Ütlesin ja jooksin linna. Käisin pikendamas kellegi vekslit.

Olin saabunud parajasti tagasi, kui peatoimetaja rabeles oma kabinetist välja säärase hooga, nagu oleks keegi ajanud teda taga. Naer ajas taga. Vehkis käega üle pea, lüües vahel vastu kintsu plaksatades. Mul oli huvitav teda säärasena kaeda. Ta oli poisikeslikult lõbus, see tegi teda minu silmis naljakaks, kuna minu arust niisugune ülemeelik tuju ei sobinud soliidsele peatoimetajale. Seda ma tundsin kohe algul, teadmata ta tuju põhjust. Kui pärast selgus, et ta naerab mind, ma tunnustasin ta enda südames harimata inimeseks. Hoides minu käsikirja peos, ta kisendas naeruhoo kõigile uudise:

„Jooksupoiss kirjutas juhtkirja!“

Kõik toasviibijad hakkasid naerma ning nende nägudel polnud iseseisev, vaid teenijaile omane kohustuslik ja pugev naer. Mina seisin sealsamas. Nemaad naersid küünilise taltsutamatusena. Nad ei arvestanud minu hinge. Mina ei oleks nii teinud. Teades, kui õrn ja häbikartev on noore hing, ma oleksin kutsunud ta oma kabinetti ja oleksin juhtinud tähelepanu käsikirja puudustele, võib-olla naiivsustele. Oleksin õpetanud isalikult, pidades ta esimese katse äpardust enda teada. See barbar aga naelutas mu häbiposti. Toimis nii, et mul kadus elamise-isu, kirjutamistahtest kõnelemata. See ta siht vist oligi. Kadedus, kartus võistleja pärast. Ma mõistsin teda, kuid pidin ta teguviisi siiski taunima. See polnud ilus. Mina oleksin õpetanud oma nooremale kolleegile kõik peatoimetaja kunstid kätte kadeduseta, kuigi ma oleksin seega koolitanud endale hauakaevaja.

Ma ei ole väga õrn, kuid nüüd olin haavunud pisarateni.

Naer oli täies hoos, kui sisse tuli šeff. Ägeda rühiga nagu alati. Kuuldes, milles asi, ta lausus tõsiselt:

„Mis te naerate, ta on ülikooliharidusega.“

Peatoimetaja siirdus oma kabinetti, kust kõlas veel summutatult ta üksikut naeru. Tema lahkudes kadus naeratus teiste nägudelt, nagu oleks ta selle ära korjanud ja kaasa viinud.

Šeff kutsus mind oma kabinetti ning meie läksime sealt ära nagu kaks head sõpra, sest ta oli seisnud minu eest. Olin huvitatud, mida tal on minule ütelda. Mõtlesin, ta ülendab mind viisakamale tööle, kuid seda veel ei sündinud. Olin ootamas ta käske, kui koputati uksele.

Sisse astus Muremaa.

Šeff tõmbas kulmud kortsu, nagu aimates halba. Päris:

„Noh, härra Muremaa, mis on?“

Muremaa hääl oli nutust paks, paludes väikest avanssi.

Šeff hakkas pragama:

„Kuulge, härra Muremaa, kas teil tõesti pole kahju tulla minu tuju rikkuma. Miks te ei lähe pank? Siin ei ole heategev asutis. Ma ei saa anda.“

Muremaa oli oma hädas nii alandlik, et minul oli paha talle vaadata. Ta oli rõhutatud surmani ning nüüd heideti talle ette, et ta rikub peremehe head tuju.

„Veksel kipub protesti minema,“ kaebas Muremaa.

„Ma ei saa anda,“ vastas šeff, pöörates palujale selja.

Minu meelest see oli julm ja inetu. Ütlesin kõrvalt:

„Ega ta almust palu, see on ta oma töötasu. Mis sest siis on, kui ta natuke varem kätte saab.“

Šeff jahmus. Ta oli üllatatud, nagu oleks inimhääln tulnud ootamatult postamendist. Vaatas mulle tige-dalt, kärkides:

„Ärge unustage, et olete siin jooksupoiss, mitte juriskonsult. Mina olen seni iseseisvalt asju otsustanud ning teen seda ka tulevikus. Kui teie ei taha siin teenida, lähete mõne asutise nõunikuks, seletage siis seal.“

Ütlesin haavunult:

„Vabandage väga, ma ei teadnud, et ei tohi rääkida.“

Vaikisime kõik kolm hetke aega. Siis jätkas šeff Muremaa manitsemist:

„Teil ei tohi mingeid veksleid olla. Teie elate üle jõu. Ülikonnad tellite parimalt rätsepalt — mina ostan oma riided vanakraamiturult. Iga päev käite esimese järgu habemeajaja juures — mina ei saa endale niisugust lõbu lubada.“

Ajasin seda kuuldes kõrvad kikki, see kõlas kent-sakalt. Vaatlesin ta ülikonda: see oli kulunud, kuid mulle näis, et siiski ta enda keha järgi tellitud. Mind ajas naerma see, et tema kujutas end vaesena, kuna ometi ta jõukus oli teada laialt. Ta märkas mu muiet ja näis vihastuvat, kuid ma luiskasin ta mõtted mujale.

„Täiesti õige, vanakraamiturult saab teinekord hea asja odava hinnaga — need ma ostsin sealt kolme krooni eest.“

Tõstsin jala oma raske sõdurisaapaga õhku.

Šefil näis olevat hea meel, et mina tulin talle appi. Näidates minule ta noomis Muremaad:

„Ta on ülikooliharidusega, ta saab oma väikesest palgast elatud. Ükski väikesepalgaline ei tule küsima

avanssi. Ei aita muud, pean kõik suured palgad maha tõmbama, siis õpite elama. Kes omaga läbi ei tule, võib minna mujale. Mul on ülikooliharidusega jõude ukse taga küll.“

„See oleks viimane kord,“ mangus Muremaa.

Šeff õhkas, tehes korralduse avansi maksmiseks.

Tal on siiski hea süda, mõtlesin mina. Hiljem taipasin, et haugutades inimest ta naudib oma võimu. Sama naudingut pakkus talle lõppeks rahaandminegi, nähes lootuse kaotanud inimest säravat talle tänutundest, nagu oleks tehtud mingi heategu.

Samal päeval — minu juhtkirja päeval — toimetaja Poolsulane kirjutas suure artikli haritud jõudude üleproduktsoonist. Peatoimetaja Võörpää tungis järgmises juhtkirjas ägedalt kallale ülikoolile, tehes etteheiteid, et noored inimesed tulevat sealt välja kirjaoskamatutena.

4

Hakkasin kasvatama habet ja võtma saksa keele tunde. Tahtsin saada soliidsemaks. Tahtsin näidata neile, et olen jõudnud jooksupoisiametist üle, antagu parem koht. Tõus pidi ju tulema.

Nii oli mul koduski nüüd ajaviidet. Uurisin käsi-pegli ees salalootuses oma kasvavat habet ja olin endaga rahul. Mu näol oli mõjuvõimas ilme nagu apostlil. Siin oli midagi õilsat. Šefi näos seda ei olnud. Tema oma oli morn ja vihapingul, nagu läheks temal halvasti. Ometi tal vedas, varandusi kuhjus kokku kõikjalt. Vaadeldes teda ma pidin mõtlema sageli: kas ta pole õnnelik. Kui varandus ei tee rõõmsaks,

muudab inimese süngeks, milleks siis nii metsikult ahnitseda, nagu tema seda tegi. Vahel mõtlesin, ta on morn ja mossis ainult toimetusruumidesse ilmudes. Seda meelega, sest ta ei tohtinud naeratada. Naeratu-sest järeldas puuduses vaevlev teenijaskond, et pere-mehel on täna hea tuju, nüüd on aeg nuruda avanssi. Kui šeff, teinud tiiru läbi ruumide, siirdus oma kabi-netti tagasi, siis kannul ujus tume parv avansitaht-jaid. Mõtlesin: kodus ta on lõbus, üksi olles ta naerab, teiste nähes aga peab olema vihane. Kuid see polnud nii. Endamisigi ta oli niisugune, nagu oleks teinud kurja, sünge. Teinud paljudele paha, ise on sellest teadlik, kuid kisub suu jonnakalt torru ja mõtleb: mis sellest! Niisugune varjund oli tema näos. See häiris mind, sest ta oli mulle ebajumalaks. Mõtlesin: ta pole ka suurt kooliharidust saanud, ometi on kange mehena kerkinud mõjuvõimsaks isandaks. Oli mulle eeskujuks. Armastasin teda, ainult see paha varjund halvas mu vaimustust.

Ta muutus ilmelt üha mõrtsukalikumaks. Oli vaja tõesti palju julmust selleks, mida tema tegi. Hirmuta-tuna ümber piirlevast majanduskriisist ta asus kär-pima palkasid armutult. Selleks tuli endas kõik inim-likud tunded surmata, tegutseda külmalt ärilise kalku-latsiooni järgi. Tema sai sellega hakkama hiilgavalt. Sattus hasarti ja näis tundvat oma vastikust ülesandest naudingut. Kärpimine muutus kireks. Näksis pisikeste palkade kallal lõpmata. Sellega ta säästis miljoneid. Vaimustatuna oma edust ta soovitas tuttavaile valit-susliikmeile kärpida ka riigiteenijate palka. Kas sel-leks, et riigi asjad läheksid õitsele? Ründas korduvalt võistleva ajalehe juhatusliikmeid, soovitades tungivalt

alandada palgamäära sealgi. Oleks muidugi naiivsus mõelda, et meie šeff, kelle sihiks oli võistelda teine leht surnuks, nüüd äkki annab teisele head nõu, kuidas tõusta õitsvale järjele. Meie šeff oli kaval. Läänud oma inimeste pigistamisega liiale, ta püüdis kaotada kontraste mujal. Otsis ettekäändeid uuteks kärpimisteks. Ning leidis neid alati. Tema oli ärigeenius, nagu räägiti. Tema geenius ei olnud muud kui äärmiselt väljakujunenud ahnus. See tegi ta leidlikuks äriistel kombineerimistel. Palgakärpimisi ta põhjendas suurepäraselt. Mõnel oli kõrvalteenistus, sellepärast šeff leidis endal olevat õiguse võtta temalt töövaeva poolmuidu. Teine oleks läinud šefi arvates suurt palka saades hukka. Halvaks argumendiks olin tema käes mina. „Tema saab elatud, ta ei tule küsima avanssi. Ka tema elu läheks sassi, kui ta saaks suurema palga.“ See kõlas kiitusena mulle, ma pidin siis alati naeratama, kuid südames ma olin kurb. Komplimendil oli lootusthävitav kõla. Mul pole siin tõusu, ma ei saa siin iialgi suuremat palka! Ta ei raatsi lüüa suure palgaga mu elu korrast ära. See esiteks. Teiseks olin kaasteenijate ees süüdlane oma korraliku elu pärast. Tundsin ennast nagu mingi reetja ning olin valmis solidaarsuse pärast jooma ja küsima avanssi.

Kuid ahnusehasardis ta ei raatsinud anda avanssi enam kellelegi, kuna protsendita laenamine tundus talle endatapmisena. Mina kippusin vahel mõtlema, et ta on südametü. Ühel päeval olin tunnistajaks stseeni juures, mis ilmutas mulle ta südametunnistust.

Muremaa tuli šefi kabinetti. Näost oli näha, et ta on kogunud mitu tundi julgust, kannatades raskelt. Algas areldi alandliku häälega:

„Vabandage, mu laps on haige.“

„Ja noh, härra Muremaa, teie teate ju, et mina ei ole arst.“

Muremaa naeratas, nagu oleks šeff suvatsenud naljatada. Šeff oli sünge nagu kõuepilv.

„See on õigus, kuid mul puudub arsti kutsumiseks raha.“

„Ega see minu süü ei ole, et teie ei oska elada.“

„Katsusin läbi ajada, aga haigus lõi eelarve segi. Paluks avanssi.“

„Ei saa! Olen otsustanud kaotada avansside moe üldse. Ma ei saa otsuse vastu toimida.“

„Aga...“

„Ei, ei, ärge mulle rääkige. Ma ei hakka teie pärast oma sõna murdma.“

„Seda ma ei taha. Laenake mulle isiklikult, palgapäeval maksan tagasi.“

„Mul ei ole raha.“

Seda šeff ütles tigidalt, nagu oleks tal tegemist vaenlasega, mitte oma inimesega.

Muremaa oli tehtud tummaks, lahkus säärasena, pea norus.

Mina olin šefi kindlast iseloomust vaimustuses. Mulle meeldivad jõulised inimesed. Mina niisugune ei ole. Ma oleksin murdnud oma sõna selle asemel, et lasta surmal murda last, kes ootas arstiabi.

Samal päeval arveosakonnas teeniv proua Tuulenurm kohtas juhuslikult koridoris Muremaad, võngutas laitvalt pead ja lausus:

„Aga!“

„Mis on?“

„Ei ole ilus nii ropult pummeldada!“

„Kuidas nii? Kes seda rääkis?“

„Šeff rääkis. Kelnerid ajavad taga, siis olete nagu tulistel sütel, jooksete norima avanssi.“

Muremaa, kes ei armastanud viina, kes oli rõhutatud lapse haigusest, vaikis. Polnud midagi ütelda. Õieti küll oli, kuid sõnu, mis kippusid keelele, ta ei julgenud üle huulte lasta. Sellepärast vaikis.

Et meie šeff suvatstes mõtelda välja ja lasta lendu säärase vale, siis oli see tõenduseks, et tal on siiski südametunnistus. Kartis, et tõde ta julmusest läheb liikuma, saatis hästileitud vale seda paralüüsima.

Seda ma võisin nentida hiljemgi.

Ühel järjekordsel palgakärpimisel ta pidas trükitööliste kõne:

„Aeg on raske, peame kannatama kõik. Olin sunnitud ka oma palka vähendama. (Ta sai palgana tuhat krooni kuus, olles peale selle ettevõtte suure puhaskasu omanik.) Ennast nuhtlesin kõige kurjemini, kakssada krooni võtsin maha. Teisel päeval supp oli kodus hulga lahjem. Kuid pole midagi parata, peame kannatama kõik.“

Seda suurepärast kõnet kuulati vaikides. Näis, et töölised peavad teda jumalaks, kelle sõnu ustakse pimesi. Keegi ei küsinud nii: kui teie supp on kaheksasajakroonise palga juures lahja, siis kui lahja on meie supp viiekümnekroonise palga man?

Selle kärpimisega ta näpistas inimestelt päevas mitusada kõhutäit.

Samal päeval ilmus *Tões* šefi kuulutus rasvaste tähtedega. Lastega perekond võis saada temalt lõunatoidu. Tema oli heategija.

Küürisin kodus põrandat. Tegin toa puhtaks. Olin õppinud vihkama igasugust mustust.

Kandsin habet ja uut ülikonda. Olin rietatud peenemalt kui peatoimetaja, kelle püksid olid alati presimata ning kellest mõni ei pidanud just seepärast lugu. Šeff vaatas nüüd mulle niisuguse kadeda ja kurjakavatseva pilguga, nagu tahaks ta vähendada mu palka. Hirmutatuna luiskasin talle, et tegin vekslit. Tõeliselt oli aga kõht minu pank, kust võtsin ülikonnaraha. Nälgisin. Ma ei sallinud vekslit. Olles kõikide jooksupoiss, tegelesin vekslitega igapäev, pikendades. Inimesed vaevlesid võlgades. Teeksin šefile liiga, kui ütleksin, et kõik nende võlad olid puudusest. Kõik ei olnud. Nägin enda ümber paljusid, kes ei osanud elada. Iseloomutuid ja viinahimulisi. Inimesi, kes olid käimas maha. Šeff neist ei hoolinud, nende hingest. Tema vaatas inimestele nagu sõnnikule. Kirtsutas nina, kuid pidi sallima, kuna „sõnnik“ oli hädavajalik äri õitsenguks.

Mina ei oleks nii teinud. *Tõde* reklaamis end „vähema venna“ huvide kaitsjana. Siin oli suurepärase võimalus sääraseks õilsaks tööks. Kehvi inimesi oli koos palju, kõik vajasisid kaitset. Minule oleks pakunud huvi parandada ja päästa neid, kes olid mandumas. Ma oleksin püüdnud sisendada neisse elurõõmu. Ma oleksin õpetanud neid sõna pidama. Ma oleksin teinud neist mehed, kel julgust ütelda kartmata tõtt. Maailm vajab sääraseid mehi.

Kuid siin toimus midagi vastupidist. Inimesed tehti salasapisteks, sunniti argadeks ja alandlikkudeks.

Vahel ajas šeff nad kokku, tegi ägedaid etteheiteid, kuid keelas sõimatuil sõnavõtu kategooriliselt. Nii ta tuli hõlpsasti oma väidetega välja.

Minul oli halb vaadata nurgast vaikivat inimkarja nagu tühje kaltse. Nagu oleks šeff imenud neist tahtejõu endasse, paukus ta, pakatades energiast. Säärastel puhkudel mind tükkis kiusama halb võrdlus. Šeff näis mulle vähktõvena, mis sööbinud ühiskonda, kurnates ja pannes koltunult põdema kõik selle, mille vallutanud. Säärane võrdlus tungis minusse vägisi, tehes mulle vaeva, kuna seega varises kokku minu ebajumal, mu eeskuju. Mina ei tahtnud niisuguseks saada.

Mis pidi siis minust saama? Olin sihitu ja seega segaste tunnetega. Vahel oli, nagu peaksin minema siit linna taha suruma meeste suurt ja karmi töökätt. Astuda nendega ühishõul kivimürakate juurde, mis seisnud vägevatena sajandeid, pidades endid igavesteks. Puurida neisse augud, täita lõhkeainega ja lasta nad mürinal õhku. Seda tööd oleksin teinud mõnuga, vilistades sekka ilusat tulevikuviisi.

Olin hakanud kõikuma. Mis minust pidi saama? Kuigi siinsed väljavaated nii väga enam ei meelitanud, tahtsin püüda siiski edasi. Vabal ajal liikusin linnas, kuulsin mõndagi huvitavat. Panin selle paberile ja andsin ärritusest hingeldades toimetajale. Mõtlesin, see on pomm, ta kiidab mind. Ma äratan tähelepanu ja pääsen karjääriredelil edasi.

Heites pilgu mu sensatsioonilisele uudisele, viskas Poolsulane paberi ükskõikselt kõrvale, naerdes üleolevalt:

„Ma teadsin seda juba läinud nädalal.“

Ühel ööl tapeti meie tänaval inimene. Kirjutasin

sellest loo ja andsin varahommikul lõõtsutades toimetajale. Poolsulane ei olnud tänulik ega üllatatud. Vastatas tuimalt:

„Ma teadsin seda juba ammu.“

Küsisin kurvalt:

„Kas juba läinud nädalal?“

Nii ta toimis kõigi teistegagi. Keegi ei saanud olla siin väljapaistev ega kiiduväärt, kuna Poolsulane kisкус kõikide teenitud loorberid enda pähe. Šefi silmis oli Poolsulane see, kes teadis kõik. Teised ei teadnud midagi. Hankisid seda, mida Poolsulane juhatas kätte.

Vahel näis mulle, et mina jään jooksupoisiks surmani. Säärane mõte tegi mu rahutuks. Olnud seni võrdlemisi sõnakehv, hakkasin nüüd segama end kõikide kõnedesse, et näidata enda taibukust. Kippusin vaidlema peatoimetajaga. Seal, kus keegi ei söandanud vastu rääkida, mina ütlesin šefile mehise sõna. Arvasin, julgus on maailmas väärtus, mida hinnatakse paratamatult. Julgus, millega avaldatakse tõtt. Ma ei soovinud halba kellelegi, andsin nõu, kuidas šeff võiks olla õnnelikum ning kuidas oleksime rõõmsamad meie. Ütlesin talle seda kõikide kuuldes.

Olin näinud teda alati süngena. Arvasin, ta on mulle tänulik, vähemalt tähelepanelik mu nõuandele — eks taha temagi olla õnnelik!

Järgmisel päeval ta ütles mulle oma kabinetis:

„Ma ei saa teid enam pidada.“

„Miks?“

„Teie ei seisa oma ülesannete kõrgusel.“

„Kuidas? Ma pole jäänud teel magama, olen joosnud jalad rakk. Ma ei ole teid petnud ega varas-

tanud. Ei ole rikkunud teie head tuju oma vaesusega
— avansiküsimisega.“

„Ei, ei, teil on habe ees ja mängite peatoimetajat
— teie olete jooksupoisiks liiga vana.“

Vaikisin.

Ma ei nurisenud, sest ma teadsin, et elu on niisugune paratamatus: aastad lähevad ja habe kasvab ette. Olin lootnud habet viivat mind edasi, nüüd osutusid tulemused vastupidisteks.

Mind heideti tänavale.

ENNEAEGNE TÕDE

Pool tundi enne ajalehe ilmumist seisin veetoru najal ja ootasin. Ma olin teenistusest. Mitu päeva olin värskete kuulutuste kaudu tööandjate juures, kuid alati olin hilinenud. Seda sellepärast, et mina olen soliidne, ma kõnnin tänaval väärika sammuga. Ma olen täiskasvanud härra, minul ei ole sünnis joosta uulitsapoisina. Üteldakse küll, et tänapäeva tempo on kiire, kuid minu arust see ei õigusta veel viisakusetust. Mina naeran nende halvastikasvatatud rikkaste üle, kes on jäänud nagu endi jooksupoisteks: tormavad tänaval, hõlmad laiali, kübar kuklas ja laup nõretamas hikipisaraist. Mina jään korrektselt aeglaseks, kuigi kärstitud kaasaegsed nimetaksid mind vedelvorstiks.

Nõnda siis seisin veetoru najal, seisin suursuguses poosis. Mu taskud olid tühjad, kuid mu uhkus oli alles. Minu ümber oli jõuk teisi, meie kõik ootasime. Äkki ma märkasin, et keegi isand puges meie vahele, õlg ees, ajamas endale käiku. Ta silmad luurasid mütsi alt jultunult. Mina pöörasin pilgu mujale, sest minul on piinlik tabada inimest jultunud teolt. Enda iseloomustuseks toon näite. Kord keegi kaasreisija ajas oma käe minu taskusse. Märgates seda, ma sulgesin oma silmad ja teesklesin end magavat. Ma ei olnud

delikaatne sellepärast, et see ei maksnud midagi, kuna minu taskud olid tühjad, vaid mul oli piinlik paljastada temas seda, mis oli inetu, mida ta kahtlemata püüdis varjata. Mina ei jookse inimese otsa õgivate silmadega. Suveõhtuti linnapargis jalutades ma kõhatan kõvasti juba eemal, enne iga pinki.

Vaatasin mujale, kuid tundsin, et ta seisab mu ees. Hää! küsis poolsosinal, tehes end nagu minuga ühenõuliseks: „Otsite korterit või kohta?“

Taipasin kohe, et tegemist on nupuka mehega, kes ei kuuluta ajalehes, vaid oskab kasutada ajalehe abi teisiti ja tasuta — värava taga. Siin oli küllaldaselt ootavat tööjõudu.

„Mul ei ole teenistust,“ vastasin luursilmale, oletades temas tööpakkujat. Muidu ma ei oleks teda jutule võtnud.

„Mina võiks teile anda,“ ütles isand ja võttis mu käe alt kinni, et viia mind ootajate jõugust eemale. Ma vabastasin enese tema käest, arvasin, et temaga viibimine ei tee mulle au. Ta kandis nokaga mütsi, mis on minu meelest labane. Intelligentsele inimesele niisugune ei sobi, välja arvatud muidugi jahtklubi müts. Tema mütsi ees ei olnud mingit märki.

„Mõistate eesti keelt kirjutada veatult?“ päris võõras.

„Tahaks ikka mõista.“

Isand ulatas mulle taskuraamatu vahelt nimekaardi, öeldes:

„Astuge homme hommikul minu juurde sisse.“

Lugesin nimekaardilt: Mihkel Tingas, advokaat.

Tema büroo oli kesklinnas, moodses majas. Mul andis tallata treppi, otsides ta silti. Kui ma olin leidnud ta ukse neljandal korral, ma tulin alla ja sõitsin

üles liftiga. Nii oli kultuursem. Moodsetes hoonetes on kitsad ruumid. Bürool oli paari sammu suurune esik, mis oli pealegi pime, ühe tooliga. See meenutas uhkes majas nagu vaesust, vähemalt ruumivaesust. Vaesed kliendid, mõtlesin, kuidas nad siin üksteise kõrval püstijalu ootavad, pimeduses. Siin oled nagu vangis. Või mõjub advokaadi seisukohast kliendile psühholoogiliselt hästi see vangla meenutamine?

Nii mõeldes võtsin taskupeegli, lõin välgumihklist tuld ja silmitsesin end: kas on soeng küllalt sile, kaelaside istumas otse. Pühkisin lõhnava rätiga nina, kuigi selleks polnud vajadust. Siis koputasin ja astusin sisse. Oli sügishommiku varajane tund, bürood valgustas nõrk pirn laest. Siin on vähe valgust, see rikub silmi, mõtlesin mina.

Advokaat Tingas istus kirjutuslaua taga, ajas mind nähes käe õieli ja küsis:

„Kas teie masinal kirjutada oskate? Selle ma unustasin eile hoopis. Kas ma ütlesin teile, et ma vajan sekretäri? Vanasti nõuti ilusat käekirja, aga nüüd on teiesugustel hea põli: teete inetuid varesjalgu või väärte ilukirjaga auhinda — masin muudab teid ühesugusteks.“

Ning Tingas õhkas, nagu oleks tal kahju endistest aegadest. Arvasin, tal endal on ilus käekiri, millega nüüd enam ei saa uhkeldada, kuna ei ole sünnis läkitada kohtule käsitsikirjutatud pabereid ajal, kus on moes masinakiri.

„Kirjutage see ümber, ütles minu tulevane pere-mees, pakkudes proovitööd.

Istusin masina taha, mis oli uppumas prahi alla. Ma ütlen prahi alla, kuigi laual oli igasuguseid pabe-

reid ja akte, kuid need olid heidetud hunnikusse nii lohakalt, nagu heidetakse praht prüghunnikusse. Ta vajab sekretäri tõesti, mõtlesin mina. Ma veendusin selles veelgi enam, silmitsedes mustandit, mille pidin lööma masinakirja. Minu uue peremehe kiri oli intelligentsuseta, lauseehitus kirjaoskamatu, mõttevigane, õigekeelsus puudulik. Mul oli piinlik, et minule paljastub paratamatult nii ohtralt teise inimese puudusi ta enda juuresolekul. Ma vist punastasin.

Tingas nagu mõistis minu tundeid, hüüdis äkki võidurõõmsalt:

„Haa, teie ei saa käsikirjast jagu — sekretäri voo-ruseks aga on oskus lugeda igasugust käekirja lahedalt!“

Tema oli tabanud enda teada minu puuduse, meie olime nüüd nagu tasa. Et temal oleks kergem, sellepärast mina ei vaielnud vastu, öeldes vaid:

„Käekirjaga harjutakse.“

„Mina käisin vene koolis, mina ei ole eesti keelt õppinud,“ ütles Tingas seletavalt, et mina asjata ei hämmastuks, et mulle saaks mõistetavaks ta kirjaoskamatus emakeele suhtes.

„Teie olete seadusetundja,“ laususin mina, „kas on niisugust seadust, mis keelab õppimise väljaspool või pärast kooli?“ Küsisin nii ja kahetsesin samas, kuna see kõlas veidi ninakana, mida mina endale harilikult ei luba.

Tingas vaatas mulle luurava umbusuga ja ütles:

„Kõike võib õppida, kui aga aega jätkub. Harilikult aga on meie elus nii, et kui kool seljataga, siis ei ole enam mahti õppida.“

Pole mahti — see on laiskade ettekääne, mõtlesin

mina. Pigem ta pidanuks ütlema: pole huvi. Huvi aga on võtnud temalt vist kool oma sundtuupimisega, nagu ta teeb seda paljudega.

Tingas õhkas jälle ja lausus:

„Mis tänapäeva lastel viga õppida. Meie koolides aga ei õpetata midagi. Vene ajal oli teine asi.“

„Veneaegset kooli kiidab ka minu korteripere-naine,“ ütlesin mina. „Ka tema räägib, et tänapäeval kool ei anna midagi. Seejuures madam ei oska abistada oma last kooliülesannete lahendamisel — ta tütar käib algkooli teises klassis.“

Nüüd naeris keegi kolmas bürooruumis, kus mina uskusin meid viibivat kahekesi. Aknad olid kaetud maaniulatuvate kollaste eesriietega. Üks eesriie oli pungis nagu pingul puri. Nüüd vaatas selle varjust noore õppuri naeratav nägu, lõikudes parajal hetkel meie jutu sekka. Poisi ees aknalaual oli raamat — ta õppis kardina taga sinendavas päevavalguses.

Vahepeal mina olin lõpetanud proovitöö — nõudepalve ümberkirjutamise. Kui meie seejärel olime saanud palga suhtes kokkuleppele, tõusis advokaat Tingas ja käskis teha minul sama.

„Andke ametvanne!“ ütles ta nii tõsiselt ja pühalkult, et ma tõstsin kolm sõrme taeva poole.

„Kas teie olete usklik inimene?“ päris tööandja.

„Seda ma ei tea õieti isegi, mul ei ole olnud kunagi juhust ega vajadust selle üle järele mõtelda,“ vastasin mina siiralt.

„Kuidas?“ lausus Tingas etteheitvalt.

Kehitasin süüdlaselt õlgu, vastates:

„Ma pole olnud raskelt haige ja — mul lihtsalt pole niisugust asja pähe tulnud.“

Tingas ütles nüüd riidlevalt:

„Milleks ajate siis küüned taeva poole? Olete pealiskaudne ja toimite järele mõtlemata.“

„Ma võin ka teisiti,“ vastasin, lastes langeda käel.

„Niisugused teie olete, tänapäeva noored...“

„Kõigeks valmis,“ täiendasin mina naeratades.

„See on halb,“ ütles Tingas. „Teil ei ole põhimõt-
teid, teie olete nii ja naa. Ja teie ei tunne iseennast.“

„Niisugused vist oleme küll,“ vastasin mõtteloidust varjaval norutoonil.

„Ja järeleandlikud,“ pahandas mu peremees. „Isegi vaielda ei saa teiega. Nüüd aga korrake vandesõnad.“

„Milleks seda janti,“ proovisin rääkida vastu, et olla veidigi meelt mööda oma leivaisale.

Kuid Tingas ütles karmilt:

„Ärge praegu vaielge. Korrake: mina töotan ja vannun hoida oma tööandja advokaat Mihkel Tingase, ta büroo ja ta klientide saladusi nagu oma silmateras; olla aus ja hoolas ja seista kõikjal valvel oma tööandja huvide eest.“

Kordasin neid sõnu ja tundsin endasse tulevat tõsidust ning väarikaks tegevat vastutustunnet.

Tingas pöördus. Mina vaatasin teda ja mõtlesin, et ta ei ole näinud end tagant. Ometi ta pidanuks nägema. Tagant ta juuksed olid kasvanud liiga pikaks, ning mulle näis, et ta kammib end ainult eest, nagu tegin seda mina väikese poisina. Soengukunsti suhtes ta oli jäänud tõesti madalale arenguastmele. Aga edasi: ta kaelaside tungis visiitkuue alt üle krae kuklasse. Ta triibuliste pükste alumised ääred narmendasid. Ta saabaste kannad olid puhastamata. See kõik hakkas valusalt silma mulle, põhimõttelagedaks nimetatule,

kes ma ometi hoolitsesin piinlikult oma riietuse eest. Ning ma küsisin endamisi haavunu irooniaga: mis põhimõtte pärast härra Tingas on nagu maja, mille fassaad on puhas, tagahoov aga kasimata? Milleks ta liigub ringi säärase näitliku poolharitlasena?

Sel hetkel pöördus Tingas ja ütles ootamatult:

„See oli muidugi nagu hane selga vesi.“

Ma ei taibanud, millest ta kõneleb.

„Muidugi,“ jätkas leivaisa, „teie ei ole enam oma mõtetega vandesõnade juures. Vuristasite ära ja — korras. Aga kas on korras? Kuidas saab inimene pidada vannet, kui ta ei võta südamesse? Kas pole nii? Pole vannet südames, siis ei tea ka süda pahateo hetkel valutama hakata. Nii jääb inimene hoiatuseta. Nõnda tulevadki sõnamurdmised. Mis maksab tänapäeval ausõna? Kui keegi ütleb ausõna, siis tahaks omalt poolt alati õiendada nagu lapsed valetamisel: ausõna aukudega.“

Teiskordselt lükati kollase kardina serv kõrvale, teiskordselt vaatas sealt poisi nägu.

Tingas puges palitusse, surus nokatsi silmile ja vaatas minule jultunud umbusuga. Ta tuli ukse alt minu nina alla, öeldes:

„Kui kõik oskaks niiviisi saladust hoiða kui mina — nagu haud!“

Ta ei usaldanud mind, tahtis anda mulle eeskuju, rõhutades endas seda voorust, mida ta vajas minuski.

Seejärel ta läks linna. Õppur väljus kardina varjust, hoides käsi sügavalt püksitaskuis, nagu külmetuks ta. Naeratasin poisile julgustavalt, arvates, et muidu ta on võõraga häbelik. Poiss aga ütles minule hirmutavalt:

„Varsti lähete vangi.“

Seejuures ta verevaene nägu oli asjalik ja tõsine, hääles tundus isegi nagu kaastunnet. Minul hakkas ebamugav. Tellisin:

„Kulla noorhärra, olge ometi natuke armulisem.“

Kuid noor Tingas raputas pead, vastates:

„Vanamees on äge protsessija.“

„Peabki olema — teie papa on ju advokaat.“

„Ega teie tema käest ei pääse,“ jätkas poiss oma ebamugavat juttu.

„Minul ei ole midagi karta, ma olen aus inimene,“ ütlesin naeratades.

„Ei või olla,“ lausus poiss avaliku umbusuga.

„Mida teie tahate öelda?“

„Kui oleksite aus, siis vanamees ei oleks palganud teid ametisse.“

„Lapse loogika on huvitav, kuid haavav.“

„Lapsel on kogemusi,“ ütles poiss elutargalt. „Meil on suur maja, vanamees peab seda ainult selleks, et protsessida üürnikega. Kunagi ta pole andnud korterit ausale, vaid ikka niisugusele, keda saab panna vangi või tõsta kohtuotsusega välja.“

Mina muutusin tõsiseks. Küsisin:

„Miks teie papa suvatseb nõnda talitada?“

„Ta tahab protsessida.“

„Ons tal kliente vähe?“

„Temal ka kliente!“ naeris poiss üleolevalt. „Eks tal need asjad ole, mis ta oma üürnike vastu ajab.“

Mul hakkas piinlik. Ma ütlesin noomivalt:

„Kas teie ei saaks olla oma isa suhtes diskreetsem!“

Poiss naeratas süüdlaselt. Järgmisel hetkel ta jätkas aga endise üleolekuga:

„Mis siis! Minult ta pole vannet võtnud, mina võin kõnelda. Ta protsessis isegi mu ema minema.“

„Ja teie ema oli aus inimene.“

„Oli muidugi, aga võit jäi vanamehele. Mis loeb siin teiegi ausus!“

Vaikisin mõttlikuna.

„Jah,“ jätkas poiss, „mul pole ka mingit tuju suu-remaks kasvada — ta näib ootavat aega, kus ta saab minugagi hakata protsessima.“

Murelikuna pugespoo eesriide varju tagasi.

Mina püüdsin võtta kokku kuuldu ja nähtu oma uue peremehe suhtes. Kes ta on? Ta ei ole elegantne, temas on vähe härrasmehelikku, kuid ta on huvitav. Millest on temal säärane umbusklikult luurav silma-vaade nagu tagaetaaval kurjategijal? Kas see osutab sellele toorusele, millega ta protsessis minema oma naise? Ei, mina ei tohi küsida nõnda. Mina ei tunne tema naist. Ja kuigi ta naine on eeskujulik inimene, siis ei tarvitsenud olla toorus see, mis ajas mehe temaga protsessima. Kui uskuda jõnglase juttu, noore Tingase paljastust, siis vana Tingas on fanaatik, kes protsessib protsessimise pärast. Seejuures ta ei tarvitse olla toores ega halb. Eestlane armastavat üldse protsessida, miks ei peaks seda otse janunema praktikat vajav advokaat. Ei, ma ei julge pidada teda halvaks inimeseks. Pealegi kuna ta rõhutab ja hindab sääraseid voorusi nagu ausus, surmkindel sõnapidamine, iseloomu mehisus. Kuid temas on midagi vastuolulist. Kui temas endas peituvad need voorused, siis ta sisim on jätnud nendega õilistamata ta silmnäo. Tõesti, tema jultunud vaade vihjaks nagu madalatele hingeomadustele. Aga olgu. Mina kardan eelkõige igavaid

inimesi. Tingas ei ole igav. Ja kuigi ta ükskord protsessib mu vanglasse, siis tulgu seegi. Noore ja kogemisahnena olen valmis sellekski.

Nii mõtlesin ja tõusin, et minna jaoskonnakoh-tuniku kantselesse viima äsjavalminud nõudekirja.

„Mina lähen nüüd kohtusse,“ kandsin ette noorele Tingasele, kes istus kardina varjus usinalt raamatu taga.

„Tubli,“ vastas poiss täismeheliku rahuga.

„Teie aina õpite,“ ütlesin, „saate üksi ikka hak-kama?“

„Peab saama,“ vastas poiss iseteadvalt.

„Jääte nüüd üksi. Kui juhtub, et pea ei võta mõnd tükki kinni, eks siis ole häda küll suur,“ ütlesin naljatoonil. „Või telefonite kohe papa kohtust välja, joosku poolelt kaitsekõnelt tulema — abistama poega.“

Poiss puhkes valjusti naerma, öeldes:

„Mina õpetan teda, mitte tema mind.“

„Siin teie küll tõtt ei räägi,“ suvatsesin mina kahelda.

Poiss tuli kardina varjust välja, ta oli haavunud minu uskmatusesest.

„Uskuge või mitte,“ ütles poiss, „ta õpib kodus kõik need ülesanded, mis minagi.“

„See on juba teine asi,“ ütlesin, „ta on käinud vene-aegses koolis, nüüd kontrollib huvi pärast, mida õpi-takse eesti koolis.“

„Nüüd õpitakse hoopis teisi aineid,“ ütles noor Tingas, „igatahes need on kõik vanamehele uudiseks, tal annab mu raamatute kallal higistada.“

Pidin tahtmatult naeratama. Arvasin nüüd teadvat, miks poiss suhtub isasse üleolevalt.

Võtsin portfelli kaenlasse, küsisin minekuvalmina:
„Teie jääte siis büroosse? Ega teie ometi hakka kliente vastu võtma?“

„Mina ei tohi hingatagi, kui ma siin üksi olen — olgu ukse taga kas või sada klienti.“

„Miks teie ei õpi kodus, kui küsida tohib?“

„Vanamees tassib mu siia.“

„Muidugi, laps peab olema vanema silma all. Võiksite tulla nüüd laua taha, siin on vast parem.“

„Ta ei luba,“ vastas poiss, jäädes kollase eesriide taha.

Kord on kõva, mõtlesin, kuid mis põhimõtted põhjustavad säärast karmust? Mina ei otsiks ju tema juures mingeid põhimõtteid, kui ta poleks nimetanud mind ja teisi tänapäeva noori põhimõttelagedaiks. Et parandada ennast, et õppida, selleks analüüsin oma vanemat kaasaegset.

Nii arutlesin sammudes sügisvihmas väarika aeglusega läbi linna kohtu poole. Kantseleis andsin nõudekirja naisametnikule ära. Kuuldes, et see on advokaat Tingaselt, hakkas tütarlaps naeratama, käänas kirja lahti ahnelt, nagu oleks see huvitav romaan või armastuskiri. Lugenud mõned read, ta küsis nagu pettunult:

„Kes selle kirjutas?“

„Kulla preili, ega te ei arva, et härra Tingas kasutab palvekirjategijate abi?“

„Teie olete?“ päris preili.

„Advokaat Tingase sekretär.“

„Kahju!“

„Miks kahju?“

„Härra Tingase kirjad olid alati nii huvitavad, nende lugemine oli meie hallis ametnikuelus tõeliseks sündmuseks. Meie saime alati nii palju naerda.“

„Lood on siis nii, et ma pean tänama oma teenisuskoha eest teid. Teie naerud sundisid härra Tingase võtma endale sekretäri. Tänan teid! Ning olen valmis viima teid kinno vaatama naljapilti, et võiksite naerda oma naerud teisiti.“

Surusin naisametniku kätt ja lahkusin. Tagasiteel mõtlesin sellele, et minu peremes on neid õnnetuid inimesi, keda ei võeta tõsiselt, kellelt oodatakse eeskätt põhjust lõbusa naeru tekitamiseks. Mis oli teinud temast säärase pilkemärklaua? Kas tema liiga originaalne mõtlemisviis? Või tema — kirjaoskamatus? Jah, ma pidin mõtlema isegi nii, kuigi ma tahtsin temast kõigiti lugu pidada.

Kuidas kolleegid ja kohtunikud temasse suhtusid, seda ma sain näha oma silmaga. Ühel päeval kõndis Tingas erutatult mööda bürood, kõneldes ähvardavalt:

„Ma neile tahan näidata! Nemad muudkui kirjutavad süüdistusakte, ise ei mõista seadust lugeda. Seadusega on nii, et siin ei aita ainult kirjatähe tundmine, siin sa pead oskama tõlgendada, jah, tõlgendada. Teie peate seda nägema, kuidas ma neile homme pirni panen, kuidas nad siis lahtise suuga jahmunult vahitima jäävad.“

Nii kõneles Tingas.

Mina olin otsustanud rääkida talle kõikjal vastu selle lootusega, et vaidlus vahest on talle nagu protsessimise aseaineks, see ehk rahuldab teda, ta ei kisu mind kohtu ette.

„Teie olete ärritatud,“ ütlesin, „nagu ma aru saan, isegi vihane — kas on põhjust rikkuda nõnda oma tervist? Teid ju ei jätku niiviisi kuigi kauaks. Teie peaksite olema asjalik ja rahulik, see tagaks teile menu. Vihaga läheb viltu. Pealegi ei ole see viisakas, kui haritud inimene ei oska end vaos hoida.“

„Selles see viga peitubki, et haritud inimesed ei oska endid vaos hoida,“ kõneles Tingas endise ägedusega. „Suurte sakste teod on seadusega vastolus, aga keegi ei palu neid võtta istet süüpingil.“

„Kes on suured saksad?“ küsisin mina. „Kas on siis meist veel suuremaid? Teie olete haritud härra, aga teil on mingipärast madalal arenemisastmel oleva inimese pime umbusk ja huupi kahtlustamine. Miks teie alahindate ennast? Miks teie ei usalda pidada ennast suurimaks saksaks?“

Minu kõne kestel haaras Tingas pliiatsi, tegi endale vihaselt märkmeid vastuvaidluseks, nagu oleks ta kohtus.

„See on õige,“ ütles ta, „et inimene peab püüdma olla rohkem kui ta tõeliselt on. Ning mina olen seda enamal määral kui ükski teine. Aga mis kaalu on minul seltskonnas?“

„Seltskonnas — minul on miskipärast arvamine, et teie ei käigi seltskonnas. Kuid see pole tähtis. Ütlete, suuri saksu ei panda süüpinki. Ometi mõisteti läinud nädalal teie lugupeetud kolleeg härra Tasameel vangi.“

„Asjata,“ ütles Tingas. „Mõnigi minu ametvend on moraalselt laostunud, kuid Tasameel ei olnud nende hulgast.“

„Ometi,“ ütlesin, „on selge, et Tasameel tüssas kliente. On imelik, et teie teda kaitsete, teie, kes nõuate

surmkindlat sõnapidamist ja ausust. Tasameel aga valetas inimesele, kelle raha ta läbi lõi.“

„Ei valetanud,“ ütles Tingas säärase kõigutamatu kindlusega, mis ärritas. „Siin ei ole valet. Kui Tasameel ütles kliendile, et saate oma raha kätte, siis ütlemise momendil ta ei valetanud, ta rääkis ausat tõtt. Kuid aeg ja asjaolud ei lasknud tema sõna kujuneda tõeks. See oli — enneaegne tõde. Tõe ehtis ja aus vorm, mis ei suutnud võtta endale vastavat sisu.“

„Võib-olla,“ ütlesin mina, „kuid aumees ei opereeri katmata tšekiga.“

Nõnda purelesime veel tüki aega. Mulle näis, et see pakkus Tingase protsessimiskirele veidi rahuldust: ta nägu õhetas nagu koolipoisil, ta umbusklikud silmad hüppasid ühest nurgast teise nagu erutatud ahvid loomaia puuris. Ka minule mõjusid säärasead vaidlused hästi, pärast neid mu nooruse iseteadvus ajas end kikki nagu suvine loodus värskendava vihma järel.

Järgmisel päeval läksin kohtusse, ma pidin olema oma isanda võidu tunnistajaks. Istusin esireas nagu aukülaline. Tingas seadis prillid ninale ja vaatas üle nende volksti saali. Nähes, et mina olen kohal, ta pilgutab silma ja astus puldi ette. Kuigi ta polnud oma suud veel avanud, märkasin mina ometi, et kohtunikel ja prokuröri oli niisugune mõnulev ootus näol, niisugune eelnautlev naeratus, et nüüd tuleb midagi huvitavat. Minu isand kõneles temperamendiga, hingega. Ma ei taha seega ütelda, et ta ei kõnelnud peaga. Kuid mulle näis, et ta loeb seaduse tekstist sääraseid mõisteid ja mõtteid, mida seaduseandja pole sinna pannud. Isand tõlgendas seadust võõriti.

Mina hiilisin esireast tagumisele pingile. Istusin rahva varjus kumaras. Mul oli ebamugav, meie saime lüüa.

Võõritimõistmisega seletus see, et Tingas nägi põhi-seaduse ja muude seaduste rikkumist kõikjal, meie aina koostasime märgukirju ja proteste — eesti elu tervendamiseks. Muidugi tagajärjeta. Ja et need jäid tagajärjeta, siis kasvas Tingase sapp „suurte sakste“ suhtes.

Taipasin mõndagi oma isanda hingeelust. Kuid seal oli veel palju säärast, mida mina ei mõistnud.

Ühel päeval, kui Tingas oli sõitnud provintsi, tuli büroosse keegi vene daam. Ta oli ärritatud, kiskus kinda käest ja lõi siis rusikaga vastu lauda, pärides minult:

„Kus on mu laps?“

Tõusin viisakalt püsti ja küsisin mahedalt:

„Ehk tuletaksite mulle meelde, millal teie kauplesite mind endale lapsehoidjaks, — mitte ei mäleta.“

Naeratasin seejuures süüdlaselt, sellepärast süüdlaselt, et ma ei mäletanud niisugust asja.

„Teie ei tunne mind?“ kärkis daam. „Mina olen advokaat Tingase naine, kellest ta laskis end lahutada.“

„Aga miks teie riidlete minuga,“ ütlesin vaikselt, „mina ei ole ju lasknud ennast teist lahutada?“

Pakkusin daamile istet. Ta vaatas mulle kurjalt, kuid minu rahulik käitumine näis teda rahustavat siiski, kuigi ta ekslikult pidas mind ninakaks. Ta istus ja ütles:

„Maladoi tšelavek, olete uhke, et olete advokaat Tingase sekretär. Paduumaite — advokaat Tingas! Aga kas teate ka, et ta polegi advokaat. Teie ei saa sellest

aru. Ma seletan teile. Mina olen kindrali tütar. Kas ma võisin abielluda inimesega, kellel polnud ülikooli haridust. Minu seisus ei lubanud seda. Meie muretse-sime talle paberid. Vanal Venemaal oli kõik võimalik. Andsin talle ausõna, et mina ta saladust ei reeda. See ei ole reetmine, kui ma teile kõnelen. Mina ametivõimudele kaebama ei lähe, kuigi ta on sivolotš. Teate teie öelda, kus Tingas varjab poega?”

Nõnda kõneles daam.

Mina ei julgenud vaadata akna poole, kus noor Tingas istus kardina varjus hiirvaikselt. Nüüd mõistsin, miks ta peab olema seal peidus nagu salakaup. Kogu loos oli aga palju niisugust tõsist, mille põhjani minu noorus ei osanud ega tahtnud vaadata. Kehitasin õlgu, lahutasin käsi ja ütlesin:

„Tema perekondlikkude asjade suhtes mina ei ole asjaajaja.“

Daam kiskus endale kinda kätte ja lahkus.

Noor Tingas piilus kardina varjust.

„Tundsite seda daami?“ küsisin.

Poiss noogutas peaga sõnatult, lastes kardinal va-juda ette.

Mina jäin mõttesse. Mina ei tahtnud uskuda seda, mida daam oli avaldanud, ometi ta paljastus kippus nagu vägisi sobima selgitavana Tingase segasevõitu advokaadiametiga. Mulle meenusid Tingase sõnad: „Inimene peab püüdma olla rohkem kui ta tõeliselt on.“ Nii et minu isand oli vale — ... Kuid milleks tarvitada siin seda sõna. Tema oli ju leiutanud säärase mõiste jaoks oma sõna — enneaegne tõde. Tingasel ei olnud veel välisvormi jaoks vastavat sisu, kuid tal olid eel-dused saada ükskord tõeliseks advokaadiks. Kui ta on

oma poja usin õpilane, ta lõpetab aastate pärast keskkooli. Siis on tal ka küllaldaselt juriidilisi teadmisi, oskust lugeda seaduseteksti. Siis ta ei ole enam enneaegne tõde. Ainult kui talle antakse aega küpseda. Milleks ta lahutatud naine tuli siia? Naine, kes peab hüljatunagi ausõna? Ta teadis, et Tingas hakkab ükskord oma sekretäri protsessima, nagu ta on teinud kõigi oma lähedastega. Vallandatud sekretär teatab siis haavununa Tingase saladuse ametivõimudele. Nii kalkuleeris vist naine. Kuid ka sekretär on seotud vandega hoida Tingase saladust. Kas mina pean olema ebaausam kui see naine? küsisin endalt, pea raskena käte vahel.

Möödus paar päeva.

Ühel õhtul hakkas isand puistama oma akte ja pabereid. Tal oli mingi akt kadunud. Aitasin teda otsida, kuid tagajärjeta.

„Teie olete selle vastaspoole huvides ära viinud,“ ütles Tingas kurjalt.

Mu noor veri kargas pähe. Ajasin oma käed Tingase nina alla ja ütlesin ägedana:

„Need käed ei varasta, küll võivad nad kägistada iga autu inimese.“

Vaatasime teineteisele nagu kaks sõnni enne kahevõitlust.

„Küll kohus lahendab,“ ütles Tingas lihtsalt. Mulle meenus, kellega mul on tegemist, ning ma suutsin jälle naeratada. Ütlesin:

„Kui just tahate protsessida, siis olgu nõnda. Kuid arvestage sellega, et see on teie viimne protsess. Mina tean teist rohkem kui teie soovite.“

„Teie andsite vande hoida saladusi,“ vastas Tingas rahulikult.

„Teie lahutatud naine käis siin,“ ütlesin rõhuga.

„Ta ei ole terve mõistusega,“ lausus Tingas.

„Selle eest on minul terve mõistus, ma oskan lugeda varjatudki tõde, kuigi olen noor ja — kergemeelne.“

Tingas jäi vait. Kõndis edasi-tagasi, hingas raskelt. Arvasin, eluaegne koht on mul kindlustatud, trumbid on minu käes.

„Hea küll,“ ütles Tingas suuremeelselt, „ma lõpetan selle aktivarguse.“

Ta oli siiski häbematu.

„Kuid ma ei või jätta teid enda juurde teenistusse. Kuidas meie vaatame üksteisele silma, mõelge ise!“

Ta maksis mulle palga välja — protsessita. Ma olin rahulik, ma teadsin, et temal ei ole minu vastu midagi. Ta ei saanud jätta mind teenistusse, kuna tal ei olnud võimalik minuga protsessida.

Kui ma lahkusin, ta patsutas mulle õlale, öeldes:

„Kus vanasti olid mehed: raiu kas või tükid küljest, kuid tema saladust ei reeda! Ta pidas oma sõna. Tänapäeva inimesed ei ole säärased. Kas teid ei aja taga auahnus olla selles nüruses maailmas ainus sõnapidaja, ah?“

Kui ma juba lahkusin trepist, ta hüüdis ukse vahelt:

„Eks ju?“

Ta sõnadele vastas tühja trepiruumi kaja.

HAPPY END

Vareseid lendas videvikus vaikivate parvedena, kuuldava kahinaga, üle hädaabitöölise peade talvekauguses mustendavate metsade poole. Hädaabitöölised seisisid sabas punase kaubavaguni ukse taga, ootamas palka, sest täna oli laupäev. Ruudi Riiumees, kes oli pintsaku väel, külmetas, kareldes soojendumiseks jalalt jalale. Hüples kahe paksult riidetatud naise vahel, pekstes kõlinal lumiseid saapaid vastamisi, läkiläki kõrvade lehvides nina ees. Nina kippus aeg-ajalt liialt veele, ning Riiumees tõukas nõelutud labakuga üle valkjate vurrude, endal verevaestes põskedes kavalad naerukurrud, nagu oleks tal hinge taga varuks toekat rõõmu. Seda temal oligi. Tulnud vanglast, olnud kaua tööta, ta oli näinud halbu päevi. Maksis neid enam meenutada? Niipalju ehk siiski, kuis tema oli istunud oma koiku veerel, naine külma pliidi ees taburetil, mõlemad raskemeelsed ja vaikivad. Tuba kütmata, ise söömata. Mõlemaile selge, et on satunud ummikusse, kust pole pääsu. Muud nõu leidmata oli naine algatanud jutu ühisest vingusurmast. See oli kõlanud Riiumehe kõrvale koledana nagu surmaotsuse kuulutamine, mis nõksatab mehe põlvist nõrgaks. Kuid selgi raskel hetkel ta oli jäänud sisimas kindlaks töötusele

elada ausalt. Selle töotuse ta andis endale viimati, vabanedes vanglast. Sest nii ei võinud see enam kesta. Seda ta mõistis hästi.

Nüüd muhelesid Riiumehe hõredate vurrude taga põsekurrud. Nüüd tema oli usaldatud teiste sekka tööle. Täna anti raha. Ta oli tänulik, peaaegu liigutatud. Mis nüüd viga elada! Olgu vahel kui kibe käes, kuid päris häтта elu siiski ei jäta. Kuidagi peab ju lahenuma suurimgi häda. Pealegi teadis Riiumees hästi, et inimene ise tõmbab endale hädad kaela. Maksab nüüd seda meenutada, kuis temagagi oli läinud? Temal endal ei ole, kuid tädi Reeda albumis on koltuma kippuv pilt, sellel poiss seismas noorena sirgelt. Ruudi Riiumees leeripoisina. Tollal olid head ajad, tema oli siis juba rahadega mees. Maast-madalast liikus turul käsi-kaupmehena. Oli kokkuhoidlik ja korralik. Mida rohkem raha kogunes, seda rõõmsamaks ja iseteadvamaks läks poiss. Elu tundus kerge. Raske ta ei olnudki. Lausa piduks läks siis, kui Riiumees pärast leeri armus Miinasse. Siis mõnusamat paika polnud kui Miina vorstipood. Seal ta veetis oma vabad tunnid. Ema keelule vaatamata. Miina oli temast tosin aastaid vanem. Sellest polnud midagi. Tema oli tõmmuverelisse väikesesse naisesse armunud. Ning tõmmuvereline sallis teda. Mustad silmad põlesid tema tulles lahkesti. Kui kauplemise aeg oli läbi, siis sulges Riiumees kärke abilisea tänaval luugid ja lipsas tagasi poodi, mis nüüd oli pime. Pimeduses võttis Miina ta kaela ümbert kinni ja suudles. Alati. Ruudi ei mõistnud, miks ema ei salinud Miinat. Ema ometi põlgas, nagu aimates vaistlikult temas oma poja elu purustajat. Sõitles Ruudiga: „Kui sa ei loobu sellest elukast, ma löön su jalust viga-

seks, et sa ei pääse toast välja.“ Seda ta lubas oma emarmastuses. Ruudi ei läinud enam ema juurde. Elas Miina korteris. Ema sinna ei tulnud ta jalaluid lõmastama. Kurtis vaid inimestele, et lastest ei ole kasu. Tundis puudust poja järele.

Riiumees ei tundnud tarvet ema järele. Tal oli hea meel, et ema ei näidanud oma nägu neile. Teadis, kui eit tuleks, siis kaks naist oleks kurjalt koos taplemas sõnadega, inetute sõnadega.

Kahekesi nad elasid hästi. Kui nad abiellusid, näis, et nad on otsustanud pidada oma pulmi surmani. Pulmi kui seesuguseid küll polnud, kuid nemad kahekesi pidutsesid. Purjusolek oli säärane paradiisinurk hädaorus, kus inimene on vaba vastutustundest ja muredest. See nurk hakkas neile meeldima. Nende korter oli siis kõigile suletud, ukstel paberilipakas, mis kirjutatud Miina varesjalgega: „Ära sõidnut puulmareisile.“ Ärasõitnud laulsid toas, seda kuulis kogu majarahvas. Laulsid mõlemad. Oli niisugune hea tuju, et ajas laulma. Elu tundus lõputa pühapäevana. Seda näis uskuvat ka Miina vorstikauplus. Uksed seisisid suletud kogu nädala. Haige! mõtlesid kunded, minnes kauge matesse poodidesse. Kui „haige“ viimaks ilmus välja, avas poe, siis hoovas vastu halbu lehki. Kauplus hakkas surema, haises. Palju kraami oli läinud pahaks. Miinale tundus sel päeval kogu maailm vastikuna, nagu oleks terves maailmas midagi haisenud. Süda läikis. Nägu oli tusane ja tõsine.

Ruudi hulkus turul niisama, käed taskus. Temal ei olnud vaja kaubelda, kuna Miinal oli ometi äri. See pidi tooma sisse raha, mis neil oli vahepeal lõppenud. Tegevuseta oli igav olla, kuid nii soovis Miina, et Ruudi

enam ei mängiks käsikaupmeest. Äripidaja ei tahtnud olla turu-käsikaupmehe naine. Säärase, kes sekeldab rahvas poolvargsi ja põgeneb kordniku tulles oma kohvriga rüsinäl.

Käinud turul ringi, tuli Riiumees naise kauplusse. Ta ärihimuline nooruslikult terane vaim ihkas tegevust. Ostja sisse tulles oli Riiumees krapsti püsti, kummardus tehtud ja tere öeldud enne, kui tulija sai suud lahti. Talle meeldis teenida, siluda kortsunud rahapabereid, panna neid pakki. Öhtuti oli tema see, kes luges päevase sissetuleku, märkis vihikusse. Sinna ta naelutas ka igapäevased väljaminekud sendi pealt.

Kui ta oleks kunagi hiljem lehitsenud seda vihikut, ta oleks märganud, milliste hüpetega on läinud nende elu. Kaupluse tegevusnädalad vaheldusid järjekindlalt säärastega, mis olid vihikusse kandmata. Nädalad, mis olid nagu nende elust välja lõigatud. Surnud nädalad, mis ei toonud sisse sentigi, tapvad nädalad, millede väljaminekuteks panditi raha lõppedes asju. Poole aasta pärast ei vajanud Riiumees enam vihikut. Kauplus oli surnud, suletud.

Vaesus tuli neile kallale.

Ruudi Riiumees liikus jälle käsikaupmehena turul ja laatadel, pakkudes oma müügiartikleid tujuküllase kisaga. Ta enesetunne oli hea, kuigi elu oli endisest kehvem. Tema oli nüüd mees, kes toitis naist. Ta oli veel poisikeseohtu, sellepärast see ülesanne nagu tõstis tema mehelikkuse väarikust. Ta oli õnnelik, kui sai tuua Miinale raha, meeldiva asja pealekauba. Miina ei tohtinud otsida endale mingit teenistust. Seega Ruudi tahtis teda hellitada. Küüris ise põrandat, valmistas sööke, et Miina saaks nagu prouapõlve. Ei tahtnud, et

naise elu oleks nüüd temaga halvem kui enne temata. Nagu oleks tema süüdi selles, et Miina jõukus oli läinud allamäge. Oma äriosavusega ta tahtis soetada uut varandust, suuremat. Et Miinal oleks hea elu.

Riiumehe püüded olid nagu ronimine märke. Järjest ta langes tagasi sinna, kust oli alanud. Langes siis, kui nende korter seisis jälle võõrastele nädalapäevad suletud. Tühjad pudelid voodi all, ise voodis täis. Keegi nagu võttis hoole ja vastutustunde ära, muudkui naera lõbusasti ja löö käega.

Riiumes ei jõudnud vaesusest kaugemale. Vahel ta tuli koju, lukustas ukse, pani lauale võrdlemisi suure summa. Näis erutatud ja rõhutud, nagu vaevaks teda hea teenistus. Kui Miina päris, millega niisugune äri tehtud, siis Riiumes naeris. Vaikis, nagu kuulataks teraselt kotta. Siis ei naernud, kui ta ühel päeval viidi ära. Suudles Miinat ja läks.

Miina ei mõistnud, mida peale hakata. Jooksis tädi Reeda juurde, kurtis, et Ruudi viidi ära. Kirjutagu nüüd täditütar palvekirju, ise teab, kellele. Kohtuministrile ja kordnikule. Et Ruudi saaks kähku lahti. Miina tundis, et neile tehakse ülekohtu, ta kees vihast, kriiskas. Kas siis enam õigust ei ole! Sõimas põhjendamatult valitsust ja muid kõrgeid isikuid varasteks, nagu tahtes seega oma alandatud meest ülendada. Kuid ei! Ruudi oli ainuke aus. Selle nad olid viinud nüüd temalt ära.

Täditütar kirjutas palve, see saadeti kohtuministrile. Miina ootas siis meest igal hetkel koju. Ruudi Riiumes mõisteti kelmuse pärast vangi. Miina rääkis kõigile, et süütult. See oli nende elus raske elamus, esmakordne. Kuid see hakkas korduma. Jah, õhkas siis

Miina majarahvale, ta on kord karistatud. Selles on õnnetus. Kõik, mis nüüd maailmas tehakse haiba, aetakse Ruudi kaela.

Riiumees ise ei süüdistanud kedagi. Teadis, mille eest istus.

Tätoveeris vangla ummikus tegevusetult seisvaid lahju käsivarsi. Ja igatsevat karvast rinda. Alasti naiste ja aamori nooltega. Kakles riiakate kaasvangidega. Üksi jäädes kannatas kiivuse käes, mõeldes Miinale. Saatis talle läägeid kirju, tuletas meelde, et on olemas Jumal, kelle silma ees ei jää midagi nägemata. Suhtus vangla administratsioonisse viisakalt ja lugupidavalt. Ei siunanud karme määrusi, vaid kaasvangide ulakust, mis kutsunud kurja korra ellu.

Inimene ise on kõiges süüdi, rääkis Riiumees. Nii ta mõtles praegugi, olles hädaabitöölistega talvepimedikus palgasabas. Naine, kes seisis tema ees ja kandis põhimõttelikult punast rätikut, siunas töölise näljapalka, kirudes naiseliku kriiskamisega rikkaid.

„Ise oleme süüdi oma viletsuses,“ vastas Riiumees, hüpeldes jalalt jalale, naerukurrud põses. Tema ei olnud klassiteadlik tööline. Punane lipp ei olnud tema käsivarte jaoks. Tema kehvas taskus oli punane rätt, kuid ainult selleks, et sinna nuusata.

„Ka mina oleks võinud olla rikas,“ jätkas Riiumees. „Kui ma seda pole, siis olen ise süüdi. Huvitav oleks näha seda vereimejat, kes on mind tühjaks kaaninud. See kõriloikaja olen mina ise.“

Saanud palgaraha kätte, pani Riiumees kodu poole. Naise poliitiline kära jäi kajama selja taha õhtuvai-kusse. Raha tegi Riiumehele jalad alla, ta laskis teel väikest jooksu. Elada ei olnudki keeruline. Tuli hoida

end ainult roopas. Nüüd ta enam tilka viina suhu ei võta. Viin ei ole tema jaoks. Võtku teised. Visaku need siin aguli tänaval haisva hoovivärava varjus. Nägu veel töötahmast pesemata, kuid kurku juba loputatakse. Mehed päris pehmed poisid, magus viinalehk lendamas suust. Jah, mõnusa pidutuju tekitab kärakas. Riiumeeski oleks jäänud meeleldi kaastöölistega lappima, võtnud suutäie viina, mis oleks kõrvetanud tühja kõhtu toredasti. Kuid tema ei oska võtta. Parem ei lähe ligigi.

Kuigi kaupluste sulgemiseni oli veel aega, ta hüppas esimesse agulipoodi ja ostis terve leiva, väikese pangetäie silku. Siis lõhkus kandamiga kodu poole, endisest ägedama hooga, läbi linna. Avas keskaegse maja raske ukse, astus vaevaliselt valgustatud kotta, kus õhk oli umbne, nagu minevikust paks. Koda oli tarbetult suur ja hämar nagu kirik, kuskilt lae alt paistis tilluke uks. Sinna viis puutrepp. Ruudi Riiumeesronis üles, tema elas seal.

Peatus kumaras toauksel, hüüdis pimedusse õhinal:

„Kus sa oled, nüüd kähku käed käima!“

Miina oli lebanud voodis mitme riide all, söömata, oodates meest vaikse kannatlikkusega nagu poolunes. Nii ta pidas oma — prouapõlve. Seda, mida mees suvatses talle pakkuda, keelates tal otsida töökohta.

„Nüüd pole muud kui pane poodi eli järel,“ õhutas Ruudi. „Mina kargan puuhoovi, et saaks tuppa tuleõhku.“

Nad tulid robinal trepist alla. Välisuksel, tänavvalgustusel võttis Riiumees taskust raha. Naine vaatas: nüüd neil oli jälle raha! See oli neile kallis nagu surmamõistetuteile tagasiantud elu.

Riiumeses tõi kotiga seljas mõned halud.

„Lamp aitab ka tuba soendada,“ kõneles Miina, hoides käsi lambiklaasi lähedal.

„Miks mitte,“ oli Ruudi nõus, „varsti on toal teine vaim sees. Paneme aga pliidi ka huugama, vaata siis kui viskab soojaks.“

Tuba oli madal, Riiumeses ei saanud seista sirgena. Nad ei teadnud, milleks vanasti säärane ruum ehitatud, hullem kui vangla üksikkong. Ometi see oli neile puhuti mõnusaks koduks.

Neil mõlemail oli nüüd rõõmsat tegutsemist. Riiumeses istus põrandal pliidi ees ja kohendas järjest puid paremini, nii et tulesaba keerleks aina jõudsamalt pajapõhja kallal. Et vesi kargaks tõttava mulinaga keetma kartuleid pehmeks.

Miina otsis teekannu valmis, valas suhkrut toosi ja seadis söögiriistad lauale. Siis nad istusid lambi soojuses ja sõid. Riiumeses kooris kartuleid, esiti hoolitsevalt naisele, pärast endale. Miina valas mehele teed kruusi, tõstis suhkrut sisse kaks lusikatäit. Temale kaks, endale raatsis riputada ainult ühe.

Süües läksid nende põsed õhetama. Elu tuli inimestele jälle sisse.

„Tahad, kallid, ma koorin sulle veel ühe kartuli?“ päris Riiumeses muretsevalt. „Söö aga kõht täis!“

Miina vaatas, see oli viimne kartul.

„Danke, Ruudi, minule enam ei lähe. Söö aga ise!“

Nii nad hoolitsesid teineteise eest. Riiumeses tundis end naise ees süüdlasena, vastutavana viletsuse pärast. Kui tal muud polnud naisele anda, siis hea sõna oli ta hellitamiseks ometi. Kui Miinal muuga polnud

uhkeldada, siis see jäi talle ikkagi — tal oli noor mees. Sellele ta oli uhke alati. Tundis Ruudist head meelt.

Nad ei teinud teineteisele etteheiteid kunagi, nagu oleksid nad mõlemad ideaalselt veatud.

Kui nad olid lõpetanud teejoomise, siis oli tuba juba nii soe, et Riiumes ajas pintsaku maha. Nüüd oli ka laupäevaõhtu moodi.

Naise pestes nõusid lebas Riiumes asemel. Siin talle meenusid mõned tuttavad, kes olid jäänud vanglasse. Sealsed tuttavad. Nende saatus hakkas teda huvitama. Kas neile on juba mõistetud, kui palju?

„Kui tooks õige lehe?“ küsis Riiumes nõu.

„Hakkad nüüd selle pärast jooksuma,“ laitis Miina, „mis seal lehes ikka lugeda on.“

„Ega seal ole, jah,“ loobus Ruudi, mõistes nüüd isegi, et nad peavad olema kokkuhoidlikud.

Naise toimetades ta jätkas oma mõtteid. Järgmisel laupäeval ta näpistab saunaraha. Ning natuke jätab enda teada hoopis. Igast palgast. Nii ta paneb kokku Miina sünnipäevaks kingiraha. Viina nad sel päeval ei võta, kuid söövad pidulikult. Tõesti, mõtles Riiumes, kui ikka töö on käes ja elada korralikult, siis häda ei pääsegi kallale mitte kuidagi.

See mõte sisendas talle rahu ja kindlusetunnet. Ühes sellega teda valdas magus raugus, uni tuli peale.

See oli nende elus üle tüki aja õnnelik laupäevaõhtu. Niisuguseid järgnes nüüd mitu. Riiumes kandis vesti voodri vahel salaraha, see tegi nagu elamise julgemaks, kuigi see polnud korjatud hädapäeva jaoks. See oli mõeldud üllatuseks naisele ta sünnipäeva varahommikul. Sageli ta näppis vesti mõnu ja murega, et tunda sõrmede all läbi riide raha, veenduda, et on ikka

alles. Oli alles ning iga laupäev tõi lisa. Riiumees tundis end nüüd jälle nagu kauges ja kenas poisipõlves, kus sai rõõmu väikese ärimehena. Eks äri tema õige ala olegi. Nüüd tuleb püüda nii kaugemale, et saab koguda veidi ja siis kaupmeheks. Nad lähevad tädi Reeda poole, mõlemad on hästi riides, viisakad ja kained. Nad on endid seal häbistanud, varemalt. Purjuspäi külla tulnud ja tüliks olnud. Aga nüüd nad on nagu hoopis teised inimesed, tilka viina ei võta, arukad ja armsad. . .

Päevad läksid valgemaks, Riiumees patsutas lootusrikkalt naise õlale, öeldes:

„Pole viga, tuleb meilegi pidupäev. Ma kohe tunnen, et tuleb, nüüd on niisugune jutt sees. Just kui oleks nõks selge, kuidas õieti elada, nii et enam ei saagi viltu minna.“

Kui ta ühel õhtul tuli koju, see oli paar päeva enne Miina sünnipäeva, selgus, et kuuris ei ole enam puutikku. Ta võttis koti ja ruttas vaatama, kas pääseb veel puuhoovi või on juba värav suletud. Värav oligi kinni, kuid keegi pidi olema sees, kostis jutuhäält. Sellepärast Riiumees andis endast rusikaga märku, koputas pakiliselt nagu hädaline apteegi ukse taga. Sai oma asja õigeaks ja astus kodu poole kõverana koti all. Astus sibava sammuga, endal hea meel, et see tehtud, milleks välja mindud.

Vallitorni nurgale jõudes ta märkas kordnik Telliskivi, kes seisis keset tänavat, jalad harkis, liikumata. Telliskivi kiusas, sellepärast Riiumees kartis teda, pöördudes tagasi, et minna teistkaudu. Ei tahtnud puutuda kokku vaenlasega, kelle nägu punetas nagu alatisest vihast. Mõne sammu astunud, kuulis Riiumees käsuna karjutud hüüdu:

„Hei, vargapoiss, pea kinni!“

See käis Riiumehes läbi, nagu oleks tal praegu tõesti põhjust karta sissekukkumist. Ta peaaegu oleks nõksatanud jooksma. Ei mõtelnudki jääda seisma.

„Seisa, või ma lasen!“

Riiumees viskas koti seljast, tõmbas hinge tagasi. Inimesi seisatas paigale, ruttas ligi vaatlema teda. Pilgud polnud vihased, pigem uudishimulikud: niisugune siis ongi varas! Mõned naersid vaikides. Kuna Telliskivi oli alles tüki maa tagant tulekul, siis keegi andis Riiumehesle sosinal nõu:

„Jäta kott ja viska ise varvast. Palju rahvast koos, ega ta lase.“

Riiumees võttis mütsi peast, pühkis palja käega higist laupa, vastates nõuandjale:

„Pane plehku, kui sa kardad!“

Revolver käes, tuli Telliskivi silmle.

„Noh, sõber Riiumees, või kukkunud mulle jälle näppu.“

„Ei saa just aru, et ma teie näpus oleks.“

„Ah ei paista seda moodi veel olevatki? Härra viib endale natuke puid koju, muud midagi. Kelle kuurist sa need võtsid?“

„Ostsin, härra prefekt.“

„Mis häda sind ostma ajab, ise oled ometi varas, amet ammu selge. Kust sa võtsid?“

„Puuhoovist ostsin.“

„Vale, Riiumees, puuhoovid ammu kinni. Võta aga kott ja kõnni jaoskonda!“

„Ega ei kõnni. Kas teie mind vähe kiusanud olete, aitab juba!“

„Riiumees tahab öelda, et ta on puhas nagu ingel. Aga ise, sõbrake, andsid enese ära, jäädes minu hõikamise peale seisma. Aus inimene oleks sammunud edasi, poleks olnud tema asigi, et käsutatakse seisma kedagi vargapoissi. Ära sa mulle tule rääkima, mina olen vana kala. Tema pole midagi teinud, aga kui politseinikku näeb, siis paneb põgenema.“

Telliskivi viis Riiumehe jaoskonda. Nii ta kiusas teda alati. Ta sauna minnes ja poest tulles.

Jaoskonnas ta otsiti läbi, vesti voodri vahelt leiti peidetud raha.

„Kindlasti varastatud,“ lausus Telliskivi, „muidu pole põhjust peita.“

„Raha jääb siia, kuni selgunud, kellelt see varastatud,“ ütles korrapidaja.

Riiumees ise võis minna, võttes kaasa puukoti.

Ta astus tänavale, tuju oli läinud. Südame närib seest, mõtles Riiumees. Kuigi elad korralikult, vargana vintsutatakse siiski. Korja veel raha ja ole kokkuhoidlik! Vaata, leiavadki inimese, kes väidab, et täpselt samad rahad on temalt varastatud.

Mida rohkem Riiumees mõtles, seda vihasemaks ta muutus. Vihaga paiskas puhuti puukoti seljast paugutades kõnniteele, nagu oleks see ta halb saatuse, mida saab turjalt maha visata. Seisis ja sülitas. Siis rebis „saatuse“ uuesti selga, jätkates teed kodu poole. Ägeda rühiga, riivates inimesi, valmis viima hoolimatult vastutulijaid pikali.

Mõtteid kihises ärritatuna peas edasi. Riiumehel ei tohi olla sentigi taskus. Mida Riiumees teenib, kõik lasku kōrist alla. Siis Riiumees on nende silmis korralik inimene. Rahanatukesega ta on kahtlane. Miks

raha on peidetud? Mis see nende asi on. Niisugust seadust veel pole, et Riiumees peab puistama oma südame nende jalge ette. Nahka panevad Miina sünnipäevakingi. Ei lase elada, südame närivad seest.

Nii mõeldes Riiumehel hakkas endast kahju, silmad tõmbusid veele. Paisanud puukoti kuuri, ta tuli tuppa. Naise pärimisele, kuhu ta nii kauaks jäänud, ei vastanud. Pööras aseme kallal ja lahkus.

Riiumees läks kõrtsi. Ta oli peitnud kroonise paberraha asemekotti selle mõttega, et see unub sinna. See unugu meelest. Hädapäeval, kui ta on kindlas arvamises, et pole senti hinge taga, äkki meenub peidetud kroon päästjana. Nüüd ta läks seda krooni maha jooma. Vihaga. Temal ju ei tohi raha olla. See toob ainult pahandust. Teeb ta kahtlaseks.

Tõstis leti ees klaasi, hüüdes kurjalt ja valjusti:

„Tervist sõber Telliskivile!“

Miina ootas teda koju, mõeldes: mis talle nüüd nii äkki sisse läks? Riiumees tuli koju alles järgmise päeva õhtul. Joobnuna. Pakkidega.

„Nii paljukest sa vastu pidasidki,“ tõreles Miina, neelates ahnelt viinalehka. „Tööl sa täna muidugi polnud.“

„Miks mina peangi tööl käima, ah? Mul ju varga amet selge,“ lärmas Riiumees, naerdes tigidasti. „Varas ei käi tööl. Varas ei osta, tema võtab. Kui sul on vestivoodri vahel raha, siis sa oled varas. On sul vesti voodri vahel, ah?“

„Mul ju pole vestigi.“

„Tähendab, sa pole varas. Aga minul on. Näed sa, kust rahad välja ronivad. Kõik ilusasti peidetud, sest

mina olen varas. Jaa, amet on selge, amet on päris selge, Miinake.“

Nad keerasid ukse lukku.

Hiljem lund pühkima minnes kuulis kojamees Riiumehe toast laulu. Võtsid kahekesi jooanud häältega. Riiumees käristas piduliku paatosega: „Ta elagu!“ Pärast Miina laulis vastu: „Ma tänan teid.“

Kojamees ühmas midagi endamisi, raputades oma lumivalget lugijapead.

Ruudi Riiumees viidi jälle ära. Istus oma aastast karistust linnataguses vanglas.

Ühel kevadpühapäeval läks tädi Reet teda vaatama, tütar kaasas. Kägu kukkus kuskil kaugemal, kaski lõhnas siinsamas, riputades oksid minejate kohal. Eemal väljade roheluses seisis rõõmsalt valendades kolmekordne maja — vangla.

Kui Ruudi Riiumees toodi võre taha, hakkas tädi Reet nutma. Vang oli näost sama värvi kui ta koti-riidest ülikond. Ta polnud päikest saanud. Teised käisid rabas tööl, aga tema pesi vangide pesu. Oli nagu hall saastakuju. Silmad roosakad, niisked liigutusest. Päris:

„Kuidas tema ka elab?“

„Käib nüüd palvemajades,“ rääkis tädi Reet. „Aitavad teda, üks ta pea nende poole hoidma.“

Riiumees vaikis, vahtides maha.

„Millal sina ka endale aru pähe võtad?“ sõandas tädi küsida.

„Eks ta nüüd ole võetud,“ vastas Riiumees veenvalt. „Küllalt õpetust saadud.“

Ta rääkis need sõnad südamest.

Talvel vabanedes ta tuli koju rahamehena. Oli teeninud vanglas. Samal õhtul kuulis kojamees, et Miina ei laula enam oma toaüksinduses koraale, nagu oli laulnud eile ja enne seda. Nüüd seal lauldi lorilaule, kahe häälega.

Nende uks seisis jälle mitu päeva lukus.

Siis nähti Miinat tulevat alla, varjavat rätikuga oma tursunud, ärajoodud nägu. Ta poleks säärasena end inimestele näidanud, kuid Ruudi Riiumees oli surnud. Miina oli leidnud ta põrandalt, teadmata, millal ta hinge heitis. Süda oli ütelnud üles. Oli saabunud surm, kehvikute kurbade elulugude happy end.

Ruudi Riiumees maeti tädi Reeda kulul. Pühapäeval. Miina oli esimesest hoobist toibunud ja tundis nüüd end rahulikuna. Nagu oleks mingi koorem langenud hingelt. Miks see nii oli, seda ta ei analüüsinud. Oli, nagu oleks nüüd temagi ellu saabunud tähtis ja pidulik päev. Nagu oleks Ruudi Riiumees lõpuks siiski võitnud, teinud enese ja naise tähtsaks. Vastutulijad võtsid mütsid maha.

Telliskivi seisis nende möödudes sirgelt, käsi lumivalge kindaga kõrva ääres.

Telliskivi andis nüüd Ruudi Riiumehele au.

Hakkas juba pimenema, kui nad said kalmistult tulema. Vareseid lendas videvikus vaikivate parvedena, kuuldava kahinaga, üle nende peade talvekauguses mustendavate metsade poole.
